

Kirkko vai Kosovo?

Serbian valtion ja Serbian Ortodoksisen kirkon suhtautuminen Kosovo-kysymykseen Serbian progressiivisen puolueen ja Aleksandar Vučićin valtakaudella 2012-2018.

Miro Leporanta
Käytännöllisen teologian osasto
2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia
Tekijä – Författare Miro Leporanta		
Työn nimi – Arbetets titel Kirkko vai Kosovo? Serbian valtion ja Serbian Ortodoksisen kirkon suhtautuminen Kosovo-kysymykseen Serbian progressiivisen puolueen ja Aleksandar Vučićin valtakaudella 2012-2018.		
Oppiaine – Läroämne Yleinen käytännöllinen teologia		
Työn laji – Arbetets art Maisterintutkielma	Aika – Datum 2020	Sivumäärä – Sidoantal 61
Tiivistelmä – Referat <p>Tämän maisterintutkielman tarkoituksena on vertailla Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian valtion (tällä tarkoittaen sen parlamenttia, hallitsevaa puoluetta ja presidentti-instituutiota) suhdetta Kosovo-kysymykseen. Tutkielmana lähteinä käytän Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumia ja Serbian presidentti Aleksandar Vučićin kanssa käytyjä haastatteluita ja niistä tehtyjä artikkeleja. Näiden pohjalta erittelen diskurssianalyysiä käyttäen Kosovo-kysymystä tai siihen liittyviä teemoja. Serbian ortodoksisen kirkon suhdetta Kosovo-kysymykseen esittelen erityisesti etnosymbolismin, primordiaalisen nationalismin ja mytopoeettisen myyttiteorian avulla. Serbian valtion suhdetta esittelen Serbian nykyisen valtapuolueen ja nykyisen presidentin puolueen Serbian progressiivisen puolueen (SNS) poliittisilla kannoilla, modernilla nationalismiteorialla ja suhteella sekä Eurooppaan ja Euroopan Unioniin, että Venäjään. Taustoiton tutkielmaani esittelemällä Serbian tasavallan historiaa, Serbian ortodoksista kirkkoa, serbialaista puoluepolitiikkaa ja Kosovo-kysymyksen historiaa.</p> <p>Serbian ortodoksisen kirkon suhtautuminen Kosovo-kysymykseen perustuu erityisesti kirkon itseymmärrykseen Serbian kansakunnan todellisena edustajana. Kirkko kokee edustavan serbialaisuutta primordiaalisesti ja etnosymbolisesti: vain ortodoksi voi olla oikea Serbi. Kosovo paikkana on kirkolle pyhä, sillä sen koetaan olevan Serbian kulttuurin, uskon ja kansan syntypaikka. Tämän takia kirkon kanta Kosovon itsenäistymiseen on poikkeuksetta kielteinen.</p> <p>Serbian valtion suhtautuminen SNS:n ja Aleksandar Vučićin kautta ymmärrettynä on huomattavasti kirkkoa ambivalentimpi. Toisaalta kirkko myöntää sekä julkisuudessaan että periaateohjelassaan, että sillä ei ole aikomusta päästää Kosovoa itsenäistymään. Kuitenkin erityisesti kansainvälisellä tasolla, Serbia on paljon myönteisempi Kosovon itsenäistymiselle. Tämä johtuu melkein poikkeuksetta siitä, että Euroopan Unionin jäsenyys mitä Serbia on havigellut melkein kaksikymmentä vuotta, ei tule tapahtumaan, jos Serbia ei tunnusta Kosovon itsenäisyyttä. Euroopan Unionin jäsenyys on ollut Serbian suurin yksittäinen ulkopoliittinen tavoite sekä Aleksandar Vučićin johtaman Serbian ensimmäinen prioriteetti. Tämän vuoksi on vaikea nähdä, miten Kosovon pysyminen osana Serbiaa ja Euroopan Unionin jäsenyys olisivat yhteensovittavissa. Kannat Kosovo-kysymykseen ovat siis kummallakin instituutiolla varsin erilaiset. Kirkko kokee puolustavansa oikeaa serbialaisuutta pitämällä Kosovon osana Serbiaa. Serbian valtio taas tasapainoilee Eurooppaan integroitumisen ja Kosovon välillä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Serbian kansallinen identiteetti Serbian progressiivinen puolue Serbian ortodoksinen kirkko Nationalismi Aleksandar Vučić Euroopan Unioni		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	1
1. Johdanto	1
1.1 Tutkielman tausta	1
1.2 Aiempi tutkimus aiheesta	3
2. Kosovo-kysymys Serbian valtion ja ortodoksisen kirkon uskonnollis-poliittisessa viitekehyksessä.....	5
2.1 Serbian tasavalta.....	5
2.2 Serbian ortodoksinen kirkko	6
2.3 Serbian puoluepolitiikka 2000-luvulla	7
2.4 Kosovo-kysymys.....	8
3. Aineisto ja tutkimusmenetelmät	11
3.1 Tutkimuskysymykset ja menetelmät	11
3.2 Lähteet.....	13
3.2.1 Serbian Ortodoksisen kirkon julkilausumat	13
3.2.2 Aleksandar Vučićin haastattelut	15
4. Serbian ortodoksisen kirkon suhtautuminen Kosovo-kysymykseen.....	19
4.1 Kosovo Poljen taistelu ja sen mytopoeettinen merkitys.....	19
4.2 Kosovo ja serbialaisen ortodoksisuuden erityispiirteet.....	24
4.3 Kosovo, primordiaalinationalismi ja etnosymbolismi.....	28
4.4 Serbian ortodoksinen kirkko ja Kosovon albaanit	32
5. Serbian valtion suhtautuminen Kosovo-kysymykseen	35
5.1 Serbian progressiivinen puolue (SNS), Serbialainen puoluepolitiikka ja Kosovo-kysymys.....	35
5.2 Moderni nationalismi, Serbian progressiivinen puolue ja Kosovo	41
5.3 SNS, eurooppalaisuus, Euroopan Unioni ja Kosovo.....	44
5.4 SNS, Venäjä, panslavismi ja Kosovo	47
6. Vertailu Serbian ortodoksisen kirkon ja SNS:n Kosovo-kysymykseen liittyvien kantojen välillä.....	50
7. Loppupäätelmät	52
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	54
Lähteet.....	54
Kirjallisuus	55

1. Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Vuonna 2008 Kosovo julistautui yksipuolisesti itsenäiseksi Serbiasta. Suurin osa Yhdistyneiden kansakuntien jäsenmaista on tunnustanut Kosovon itsenäisyyden ja pitää sitä virallisena: Kosovo on tunnustettu ja täysivaltainen kansainvälisen yhteisön jäsen heidän silmissään. Entinen emämaa Serbia ei kuitenkaan Kosovon itsenäisyyttä ole tunnustanut. Tämä yksittäinen kansallinen kysymys on syypää siihen, miksi Serbian hyvin alkanut matka Euroopan Unioniin on pysähtynyt. Kosovo-kysymys on Serbiaa, Balkania ja koko Eurooppaa repivä kiista. Kosovon merkitys serbialaiselle nationalismille ja itsetuntemukselle on merkittävä: Kosovon alue on näytellyt suurta roolia sekä Serbian sekulaarissa, että sakraalissa, ortodoksisessa historiassa. Kosovon alueella elävien serbien asema on serbialaiselle politiikalle, nationalismille ja kirkolle merkittävä huomion kohde. Serbian yhtenäisyys, jonka avain Kosovo on, on piirtynyt osaksi Serbiaa ja se huokuu kansakunnan motossa: ”*само слога Србина спасава*” – vain yhtenäisyys voi pelastaa Serbit.¹

Kosovo-kysymys on kuitenkin myös kansallisesti Serbiaa hajottava tekijä. Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian politiikkaa johtavan pitkäaikaisen pääpuolueen, Serbian progressiivisen puolueen, kannat Kosovo-kysymykseen ovat pitkän yksimielisyyden jälkeen alkaneet erota toisistaan. Serbian ortodoksinen kirkko on perinteisesti tukenut valtaapitäviä puolueita saadakseen päätäntävaltaa ja julkisuutta. Puolueet taas ovat olleet läheisessä suhteessa kirkkoon, sillä ortodoksisen kirkon rooli Serbiassa on suuri: kirkko toimii sekä uskonnollisena että sekulaarina suunnannäyttäjänä. Se ottaa vahvasti kantaa julkisiin asioihin ja kiistoihin. Serbian ortodoksinen kirkko on myös historiansa takia aktiivinen serbialaisen nationalismin äänenkantaja. Serbian historia monen suurvallan alaisena on pakottanut kirkon täyttämään kansallismielisen tyhjiön: serbialainen nationalismi onkin sulautunut sekoitus

¹ Mylonas 2006, 36–40.

sekulaari historiaa ja serbialaista ortodoksisuutta. Vain ortodoksi voi olla serbi, kuuluu sanonta.²

Serbia on vuoden 2012 jälkeen ollut tienhaarassa: Aleksandar Vučićin ensin pääministerinä ja sitten presidenttinä johtaman linjan mukaan Serbiasta tulee lähitulevaisuudessa Euroopan Unionin jäsen.³ Euroopan Unionin ehdot jäsenyyshakemuksilleen ovat kovat: Serbian tasavallan tulee tunnustaa Kosovo itsenäisenä valtiona.⁴ Vučić ja hänen Serbian progressiivinen puolueensa ovat nyt kahden tulen välissä: joko Serbia Vučićin johdolla luopuu Kosovosta ja menettää samalla ison osan kannatuksestaan sekä elintärkeän osan serbialaista kansallista identiteettiä. Toinen suunta on Serbian ortodoksisen kirkon toivoma itä: kirkko haluaa puolustaa ja viedä eteenpäin 1800-luvulta periytyvää panslavistista identiteettiä, jossa ortodoksisuudella on suuri rooli. Serbian (ja myös Serbian ortodoksisen kirkon) suuri tukija Kosovo-kysymyksen ratkaisemisessa Serbialle suotuisasti on ollut toinen suuri slaavilainen ortodoksienemmistöinen valtio, Venäjä. Kiistä on siis myös eurooppalaiselle sisäpolitiikalle merkittävä. Vučić on useissa haastatteluissa sanonut, että Serbia pystyy olemaan sekä täysin eurooppalainen valtio, että Venäjän vahva liittolainen Euroopassa. Muut Euroopan valtiot ovat esittäneet epäilyksensä tätä kantaa vastaan.

Tutkimukseni yhtenä lähtöpisteenä voidaan pitää Euroopan Unionin sisäpoliittista tilannetta, erityisesti vuoden 2016 jälkeen - kun Iso-Britannia päätti erota unionista, otti EU uudenlaisen kannan itäiseen laajentumiseensa.⁵ Serbialle, Albanialle ja (Pohjois-)Makedonialle annettiin uutta toivoa Unioniin liittymisestä. Pääasiallinen motivaattori näille kaikille maille liittyä EU:hun on taloudellinen: näin myös Serbialle. Tämä asetti Kosovo-kysymyksen uuteen valoon. Toinen lähtökohta on henkilökohtainen: Balkanin alueen uskontojen suhteesta valtioon lähihistoriassa on kirjoitettu Suomeksi (ja myös jossain määrin englanniksi) yllättävän vähän. Aiheesta riittää paljon tutkittavaa, erityisesti eurooppalaiseen viitekehykseen sijoitettuna.

Tutkimus sijoittuu erityisesti kansallisen identiteetin tutkimuksen kategoriaan. Jonkin maan valtiollinen identiteetti on kuitenkin itsessään liian suuri ilmiö tällaisen tutkimuksen aiheeksi. Serbian valtion ja Serbian ortodoksisen kirkon suhtautuminen Kosovo-kysymykseen

² Mylonas 2006, 7–10.

³ Serbian progressiivisen puolueen puolueohjelma, Bela kniga.

⁴ EU:n Länsi-Balkanin integroitumishjelma, kts esim:

⁵ <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/05/eu-to-focus-on-balkan-nations-enlargement-after-brexit>, The Guardianin artikkeli Euroopan Unionin laajentumisesta Brexitin jälkeen; <https://cep.org.rs/en/blogs/brexit-and-the-future-of-eu-enlargement/>, European Policy Centerin kirjoitus samasta aiheesta.

antaa meille kuitenkin mahdollisuuden tutkia Serbian kansallista identiteettiä näiden viitekehysten sisällä. Kansallisen identiteetin ja uskonnon suhteesta riittää vielä tutkittavaa: erityisesti Itäisen Euroopan postkommunistiset yhteiskunnat ovat alkaneet kehittää kansallista identiteettiään uudestaan vasta 1990-luvulta alkaen.

Tässä tutkielmassa ensiksi taustoitan Serbian yleistä historiaa sekä poliittista maantiedettä, esittelen Serbian ortodoksisen kirkon paikkaa ortodoksisessa maailmassa ja sen kirkkohistoriaa. Tämän jälkeen tarkastelen, missä Kosovo-kysymyksessä on kyse ja esittelen Kosovoa poliittisena entiteettinä. Tämän jälkeen esittelen tutkimusmenetelmäni, teoriat ja lähteet, joita tässä tutkielmassani käytän. Seuraavaksi analysoin Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumia nationalismiyyttisen tarinan sekä siihen kytkeytyvän primordiaalisen nationalismin valossa. Esittelen myös julkilausumassa ilmi tulevia Serbian ortodoksisen kirkon erityispiirteitä ja sitä, miten niissä näkyy sekulaarin historian vaikutus. Aleksandar Vučićin haastatteluja analysoin modernin nationalismin, eurooppalaisuuden ja Venäjä-suhteiden valossa. Valotan myös Serbian progressiivisen puolueen kantoja Kosovo-kysymykseen niin kuin ne tulevat haastatteluissa esiin. Analysoinnin jälkeen esitän johtopäätökset ja vastaan tässä johdannossani esittämään tutkimuskysymykseen.

Henkilökohtaisesta Balkanin alueen yhteiskunnat, kulttuurit ja ihmiset ovat kulkeneet mukani koko akateemisen urani ajan. Matkustelun, omakohtaisen tutkimisen sekä eteläslaavin opiskelu ovat tutustuttaneet minut tähän fantastiseen maailmankolkkaan ja sen upeisiin ihmisiin, unohtamatta sen traagista nykymenneisyyttä.

1.2 Aiempi tutkimus aiheesta

Tutkimusta Kosovon merkityksestä Serbian ortodoksisen kirkolle on tehty varsin kattavasti. Kosovo tunnetaan laajasti Serbian ortodoksisen kirkon symbolisena synnyinsijana sekä Kosovon merkitys liitetään osaksi kirkon itseymmärrystä serbialaisen identiteetin suojelijana. Uskontoa ja kirkkoja nationalistisen kiihkon synnyttäjänä on myös tutkittu runsaasti Balkan-viitekehyksessä: teologisessa kirjallisuudessa kohteena on yleensä ortodoksi-muslimi tai ortodoksi-katolinen-jaottelu sekä sen tuomat ongelmat, että uskonnolliseen nationalismiin liittyvät konfliktit ja teoriat.

Balkanin historiaan ja konflikteihin liittyviä tutkimuksia on ilmestynyt sekä englanniksi että suomeksi 1990-luvun sotien jälkeen useimpia. Uskonnon ja etnisyyden

välisiin suhteisiin Balkanilla on perehtynyt esimerkiksi Vjekoslav Perića teoksessaan *The Balkan Idols: Religion and nationalism in Yugoslav states*. Serbian kirkkohistoriaan ja Serbian ortodoksisen kirkkoon liittyvien erityispiirteisiin perehtyneet teokset ovat olleet poikkeuksetta Serbiaksi kirjoitettuja. Poikkeuksena kuitenkin Christos Mylonaksen erinomainen *Serbian orthodox fundamentals: the quest for eternal identity*. Kosovo-myytin käsittely tässä opinnäytetyössä seuraa pitkälti Mylonaksen esittämää mytopoeettista mallia. Serbian poliittisesta nykystoriasta on ilmestynyt varsin vähän tutkimusta sekä suomeksi että englanniksi. Enemmän huomiota on saanut poliittisen järjestelmän muutos kommunismin kaaduttua ja Slobodan Miloševićin aikakausi sen jälkeen. Euroopan Unioni ja sen alaiset tutkimuslaitokset ovat kuitenkin tuottaneet arvokasta tietoa koko Länsi-Balkanin alueen puoluepolitiikan muutoksista 2010-luvulla osana laajentumisstrategioitaan.⁶ Suomalaisessa tutkimuksessa on keskitetty erityisesti Kosovon itsenäistymiseen ja Kosovon ja Serbian väliseen sotaan. Tämä johtuu pitkälti Suomen maailmanpoliittisesti merkittävään asemaan Kosovo-Serbia rauhanneuvotteluissa Martti Ahtisaaren johdolla. Balkanin yleishistoriasta on taas kirjoitettu monta oivaa yleisesitystä ja tutkimusta, joista mainittakoon historioitsija ja nationalismitutkija Mark Mazowerin *The Balkans* ja John Lampen *Yugoslavia as History: Twice There was a Country*.

Tutkimusta Serbian ortodoksisen kirkon ja valtion suhteista 2010-luvulla tai suhteessa Kosovo-kysymykseen ei ole saatavilla englanniksi tai suomeksi. Aihe tärkeydestään huolimatta on jäänyt varsin vähäiselle huomiolle. Tämän tutkielman tarkoitus on parantaa ymmärrystämme kirkon ja valtioiden välisistä suhteista Balkanilla ja Itäisessä-Euroopassa ylipäätensä.

⁶ Tästä esimerkkinä Euroopan Unionin jokavuotiset raportit Länsi-Balkanin valtioiden poliittisesta, yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta tilanteesta, kts. esim: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Serbia 2019 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2019 Communication on EU Enlargement Policy.

2. Kosovo-kysymys Serbian valtion ja ortodoksisen kirkon uskonnollis-poliittisessa viitekehyksessä

2.1 Serbian tasavalta

Kuva 1. Balkanin niemimaan poliittismaantieteellinen kartta. (Tässä kartassa Kreikkaa ei ole luettu osaksi Balkanin kulttuuripiiriä, vaikka se usein ja perustellusti siihen luetaan, kts. Mazower.⁷) (https://en.m.wikivoyage.org/wiki/Balkans#/media/File%3ABalkans_regions_map.png)

Serbia (virallisesti Serbian tasavalta) on valtio Kaakkois-Euroopassa, Balkanin niemimaalla. Serbiassa asuu noin 7 miljoonaa asukasta, joista noin 86% on ortodoksikristittyjä. Serbian virallinen kieli on *serbia*, eteläslaavilaiseen kieliperheeseen kuuluva kieli, joka on läheistä sukua muille eteläslaavilaisille kielille, kuten kroaatille, bulgaarille ja sloveenille. Muita Serbiassa puhuttuja kieliä ovat esimerkiksi albaani, unkari ja kroaatti. Serbian rajanaapureita ovat lännessä Kroatia, pohjoisessa Unkari.

Ensimmäiset maininnat serbeistä löytyvät 600-luvulta Bysanttilaisista kirjoituksista. Ensimmäinen serbivaltio, Raška syntyi 800-luvulla. Nykyisen Serbian historialliset juuret juontavat 1200-luvulle, jolloin perustettiin Serbian ensimmäinen kuningaskunta kuningas Stefanin johdolla.⁸ Serbia on suurimman osan historiaansa ollut suurvaltojen alaisena: ensiksi Bysantin ja sitten Osmanien valtakunnan alaisena. Kumpikin imperiumi jätti jälkensä Serbiaan. 1900-luvun alussa käydyt kaksi Balkanin sotaa ja näitä seurannut ensimmäinen maailmansota johtivat yhteisen eteläslaavilaisen valtion, Serbian, kroaattien ja sloveenien

⁷ Mazowerin (johdannossa mainittu kirja) *The Balkans* perustuu näkemykselle siitä, kuinka kreikkalainen kulttuuri levisi erityisesti Bysantin välityksellä Balkanille ja loi pohjan sen kansakulttuurille.

⁸ Laitila 2014, 19–21.

kuningaskunnan (myöhemmin Jugoslavian kuningaskunnan) syntymiseen Korfun julistuksella. Ensimmäinen Jugoslavia kaatui toisen maailmansodan pyönteissä, kun se hajotettiin Saksan, partisaanien ja muiden joukkojen toimesta. Toisen maailmansodan aikana serbit olivat jakautuneet kahtia: ortodoksisuutta ja kuningaskuntaa korostaneihin, melkein eksklusiivisesti serbialaisiin četnikkeihin ja sosialistista järjestelmää kannattaneihin partisaaneihin, joihin kuului monia eri etnisyyksiä. Loppujen lopuksi sosialismia kannattaneet partisaanit johtajansa Josif Broz Titon johdolla olivat voitokkaita. Syntyi Jugoslavian liittotasavalta, joka kantoi omaleimaisen markkinasosialismin leimaa. Se koostui Serbian lisäksi viidestä osatasavallasta (Slovenia, Kroatia, Makedonia, Bosnia-Hertsegovina ja Montenegro) ja kahdesta sosialistisesta autonomisesta alueesta, Vojvodinasta ja Kosovosta. Jugoslavia hajosi surullisen kuuluisissa hajoamissodissaan 1990-luvulla. Serbia ja Montenegro yrittivät jatkaa Jugoslavian perintöä valtioliitolla, joka hajosi Montenegron äänestettyä täpärästi itsenäisyytensä puolesta vuonna 2006. Vuonna 2008 Kosovo julistautui yksipuolisesti itsenäiseksi Serbiasta. Iso osa maailman maista on tunnustanut Kosovon itsenäisyyden, mutta Serbia ei ole vielä halukas päästämään irti.⁹

2.2 Serbian ortodoksinen kirkko

Serbian ortodoksinen kirkko on yksi autokefaalisista (eli itsenäisistä) ortodoksista kirkkoista. Kirkko on perustettu vuonna 1216, jo on täten yksi vanhimmista autokefaalisista kirkkoista. Serbialainen ortodoksisuus on julkista, ja kirkko osallistuu julkiseen elämään monenlaisin tavoin: sen edustamat arvot sekä ideaalit sulautuvat serbialaiseen kansalliseen identiteettiin. Kirkko pitää yllä liturgiassaan ja julkisessa profiilissaan serbilaisuuden pyhiä myyttejä ja näin ollen pyrkii tuomaan esiin omaa kuvaansa serbilaisuudesta: oikea serbi on oikeauskoinen eli ortodoksi.¹⁰

Serbian ortodoksinen kirkko on myös näkyvä toimija Serbian politiikassa. Ortodoksisten kirkkojen näkyvyys ja vahva osuus julkisessa, poliittisessa keskustelussa eroaa huomattavasti esimerkiksi katolisten ja reformoitujen roolista julkisten asioiden hoidossa. Tähän Serbian ortodoksisen kirkon näkyvään rooliin julkisten asioiden kommentoijana ja hoitajana on vaikuttanut historialliset tapahtumat: Osmanien vallan (1371-1817) alaisuudessa serbialainen sekulaari valtio lakkasi olemasta. Osmanit hallitsivat kuitenkin valloittamiaan

⁹ Laitila 2014, 16–19.

¹⁰ Perica 2006, 176.

alueita jaotellen ne uskonnon perusteella.¹¹ Tällä *millet-systeemiksi* kutsutulla hallintatavalla taattiin esimerkiksi verotuksen oikeudenmukaisuus (kristityt maksoivat Osmanien valtakunnassa enemmän veroa kuin muslimit)¹². Millet-systeemi antoi myös uskonnollisille organisaatiolle mahdollisuuden kehittyä itsenäisesti, erillään sekulaarista hallintovallasta. Serbian ortodoksinen kirkko pystyi kasvattamaan Osmanien valtakunnan aikana omaa valtaansa myös perinteisesti sekulaarin valtiovallan hoidattavaksi kuuluvien asioiden suuntaan.¹³ Kirkon edustama ortodoksisuus sulautui myös osaksi serbialaista nationalismia: serbian sekulaariin historiaan kuuluvat legendat ja opit sekoittuivat kirkon ortodoksisen uskon dogmeihin ja kertomuksiin, jolloin syntyi *serbialaisuus*, jossa ortodoksinen usko oli yksi ydinkomponenteista. Serbialaisesta etnisyydestä oli tullut eksklusiivista ja sen määrittäjänä toimi ortodoksinen usko.¹⁴ Kirkko toimii nyt 2010-luvullakin vahvana serbialaisen nationalismin suunnannäyttäjänä ja sen rooli julkisessa keskustelussa on suuri.

2.3 Serbian puoluepolitiikka 2000-luvulla

Serbian poliittinen kenttä on 2000-luvulla ollut hajanainen. Monipuoluejärjestelmä syntyi maahan vasta 1990-luvulla. Silloin suurimman puolueen asemaa piti käsissään Serbian sosiaalidemokraattinen unioni, johtajanaan Slobodan Milošević. 1990-luvulla käytyjen sotien jälkeen Milošević joutui jättämään pääministeripaikkansa ja hänen mukanaan sosiaalidemokraattinen unioni menetti suosiotaan. Vuoden 2000 presidentinvaaleissa Serbian oppositiopuolueet liittoutuivat yhteen, johtajanaan Serbian Demokraattisen puolueen puheenjohtaja Vojislav Koštunica. Oppositoliittouma voitti vaalit, ja Milošević tunnusti tappionsa.¹⁵ Tämän jälkeen vuoroin vallassa on ollut sosiaalidemokraattinen unioni, demokraattinen puolue sekä Serbian demokraattinen puolue¹⁶. Eniten huomiota on herättänyt kuitenkin Serbian radikaalipuolue, joka on ideologiaan ultranationalistinen, äärioikeistolainen, euroskeptinen ja Venäjä-mielinen. Puolueen suosio oli sen perustamisesta 1998 vuoteen 2007 20-30% paikkeilla. Kuitenkin vuonna 2008 puolue hajosi, kun 21 kansanedustajaa erosi ja

¹¹ Lampe 2000, 30–34

¹² Perica 2006, 174.

¹³ Perica 2006, 176.

¹⁴ Mylonas 2006, 36.

¹⁵ Bandović & Vujačić 2014, 48–49; Ramet 2019, 295–297.

¹⁶ Bandović & Vujačić 2014, 51.

perusti uuden puolueen nimeltään Serbian progressiivinen puolue (SNS)¹⁷. Serbian progressiivinen puolue edustaa poliittisella kentällä keskustaoikeistoa. Puoleen pääasiallinen tarkoitus oli luoda nationalistista retoriikkaa ja kansallisia tavoitteita ajava poliittinen liike, joka ei nojautunut poliittiseen ääriajatteluun. Kyseessä on siis maltillisen nationalistinen liberaalikonservatiivinen puolue, joka ajaa Serbian eurooppalaista integraatiota.¹⁸ SNS nousi nopeasti serbialaisen politiikan huipulle. Vuoden 2012 parlamenttivaaleissa puolue perusti kampanjansa vahvalle Eurooppa-myönteiselle viestille ja voitti vaalit saaden 24,05% äänistä.¹⁹ Vuoden 2014 ennenaikaiset vaalit SNS voitti ylivoimaisesti saaden 48,35% äänistä. Täten se sai myös yksinkertaisen enemmistön Serbian parlamenttiin.²⁰

2.4 Kosovo-kysymys

Kuva 2. Kosovon nykyinen alue (kiisteltu raja Serbian kanssa merkitty katkoviivoin)

kuva osoitteesta: <https://cdn.britannica.com/79/118379-050-4D170037/Kosovo.jpg>

Kosovo-kysymyksellä tarkoitetaan kansainvälistä keskustelua siitä, miten Kosovon asema tunnustetaan maailmanlaajuisesti. Kun Kosovo julistautui itsenäiseksi vuonna 2008, monet muut valtiot tunnustivat sen itsenäisyyden melkein saman tein. Kuitenkin osa Euroopan Unioninkin jäsenmaista jätti Kosovon tunnustamatta, esimerkiksi Espanja ja Romania (näitä maita yhdistää se, että niidenkin sisällä ilmenee separatistisia vaatimuksia esittäviä kansanryhmiä, Espanjassa katalaanit ja Romaniassa unkarilaiset). Kosovo-kysymys on ollut Euroopan sisäpoliittinen kriisi sen synnystä lähtien. Serbian nykyinen kanta on, että he eivät

¹⁷ Bandović & Vujačić 2014, 61; Bochsler 2010, 112–113,

¹⁸ Bandović & Vujačić 2014, 55.

¹⁹ <http://www.rik.parlament.gov.rs/arhiva-izbori-za-narodne-poslanike-2012.php> (Luettu 3.10.2019)

²⁰ <http://www.rik.parlament.gov.rs/arhiva-izbori-za-narodne-poslanike-2014.php> (Luettu 3.10.2019)

luovu Kosovosta ilman vastavuoroisuutta. Tämäkin on vain eurooppamyönteisten puolueiden kanta: Serbiassa on monia ääniä, jotka eivät halua luopua Kosovosta. Kun Serbia hyväksyttiin Euroopan Unionin jäsenyyskandidaatiksi vuonna 2011, Euroopan Unioni vaati Serbiaa normalisoimaan suhteensa Kosovoon.²¹

Kosovon alue on pinta-alaltaan noin kymmenentuhannen neliökilometrin kokoinen. Etnisesti Kosovo on 92,9 % albaanilainen ja uskonnoiltaan islaminuskoinen.²² Kosovo-kysymykseen liittyy olennaisesti se, miten albaanit ja Serbit ovat perustelleet alueen kuulumista kumpikin omalle kansalleen. Albaanit kokevat polveutuvansa illyyriheimoista²³, jotka elivät nykyisen Kosovon jo Rooman valtakuntaan liittämisen aikana. Serbia taas väittää, että se kuuluu heille sillä perusteella, että etniset Serbit asuttivat sen 600-luvulla: Itä-Rooma piti aluetta hallussaan paikallisten serbihallitsijoiden välityksellä. Kosovosta kehittyi tänä aikana serbialaisen kristillisyyden kehto.²⁴

Sekä albaanit että Serbit pitävät Kosovon aluetta oman kansallisen kulttuurinsa synnyinpaikkana: tämä toimii myös vahvimpana perusteluna sille, miksi alueen pitäisi kuulua jommankumman väestöryhmän itsemääräämisoikeuteen. Jugoslavian sosialistisessa liittotasavallassa Kosovo ei saanut osatasavallan asemaa, vaikka sen etninen koostumus oli 68% albaanialainen – tätä pidettiin suurena epäoikeudenmukaisuutena. 1960-liittovaltiouudistuksissa Kosovolaiset nousivat kaduille mielenosoituksiin vaatimaan Kosovolle suurempaa itsemääräämisoikeutta ja osatasavallan asemaa. Tämä toteutui osittain 1970-luvulla, jolloin Kosovolle myönnettiin itsehallinnollisen provinssin asema. Kosovolaiset ja albaanit ylipäänsä olivat kuitenkin Jugoslavian liittotasavallan hajoamiseen saakka epäedustettuina kaikissa valtiollisissa elimissä.²⁵

Kun Jugoslavian sosialistinen liittotasavalta hajosi 1990-luvun alussa, alkoi Kosovossa realisoitua halu itsenäistyä. Serbiassa, Jugoslavian henkisessä jatkajassa etnonationalistinen aate kasvatti Jugoslavian hajoamissotien kuluessa ja Kosovosta tuli yhä tärkeämpi kansallinen symboli. 1998 Kosovo vapautusarmeija pyrki irrottamaan Kosovoa Serbiasta ja ajautui aseelliseen konfliktiin. Kosovon sodasta tuli suuri mediaailmiö.

Kosovo-kysymystä ei ole vuoteen 2019 mennessä ratkaistua. Siitä on tullut Euroopan sisäpoliittinen pelinappula: Serbialle tukensa antavat eivät tunnusta sitä ja pyrkivät sitä kautta

²¹ Wieser 2014, 143–144.

²² Laitila & Repo–Saeed 2019, 238.

²³ *Illyyriheimot ovat etninen ryhmä, joka puhui illyyrisukuisia kieliä, jotka ovat jo kuolleet sukupuuttoon. Sille, että albaanit olisivat näiden heimojen jälkeisiä, löytyy ristiriitaisia todisteita, kts. esim. Malcom 1998,*

²⁴ Wieser 2014, 144–145.

²⁵ Wieser 2014, 146–151.

horjuttamaan maailmapoliittista tasapainoa. Serbia kuitenkin pyrkii Euroopan Unionin jäseneksi ja silloin sen on tunnustettava Kosovo.

3. Aineisto ja tutkimusmenetelmät

3.1 Tutkimuskysymykset ja menetelmät

Tässä tutkielmassa tarkastelin Serbian puoluepolitiikan ja Serbian ortodoksisen kirkon suhdetta Kosovo-kysymykseen nähden Aleksandar Vučićin aikakaudella (2008 eteenpäin). Tutkin, miten näiden kahden instituution kannat eroavat toisistaan ja mitkä historialliset, kulttuuriset seikat ovat vaikuttaneet näiden näkökantojen syntyyn. Aineistona käytin Aleksandar Vučićin kanssa käytyjä haastatteluartikkeleita, jossa Kosovo on pääosassa, sekä Serbian ortodoksisen kirkon virallisia kannanottoja Kosovo-kysymykseen. Tutkin aineistojen valossa, miten Serbian monivaiheikas historia on tuottanut sekä samankaltaisia että eriäviä näkökulmia Kosovo-kysymykseen, jotka ovat nyt nähtävillä sekä poliittisessa että ortodoksisessa diskurssissa. Tutkimuskysymykseni on: miten Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian valtion (tarkoittaen tässä yhteydessä Serbian parlamentin ja Presidentin yhteisiä kantoja) kannat Kosovo-kysymykseen ovat eronneet toisistaan. Tutkimukseni lähteinä käytän kahta Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumaa vuodelta 2018 ja kahta Serbian presidentin, Aleksandar Vučićin haastattelua vuodelta 2018.

Tutkimukseni teoreettinen tausta perustaa pitkälti erinäisiin nationalismiteorioihin ja Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumien tulkinnassa Mylonaksen esittämään mytopoeettiseen malliin. Olen käyttänyt tutkimusaiheiden taustojen valottamiseen monia Serbian, Balkanin niemimaan, Jugoslavian ja Kosovon historiaan perehtyneitä monografioita ja artikkelikokoelmia ja Serbian puoluepoliittiseen historiaan perehtyneitä tutkimuksia. Käytössä ovat olleet myös yleistä ortodoksisten kirkkojen historiaa käsittelevät teokset, uskontojen ja nationalismin välistä suhdetta käsittelevät teokset sekä Balkanin niemimaan kansojen etnisyyttä ja uskontoja käsittelevät teokset. Tutkielmani pohjautuu siis vahvalle tutkimusperinteelle, ja tämä tutkielma on oma panokseni täyttää tässä tutkimusperinteessä oleva valtion ja kirkon kantojen suhteita vertailevan tutkimuksen aukko.

Tulkitsen lähteitani usean erilaisen teoria ja näkökulman läpi: Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumia *mytopoeettisen teorian*, etnosymbolismin ja primordiaalisen nationalismin valossa ja Vučićin haastatteluja modernin nationalismin, Serbian progressiivisen puolueen virallisten kantojen, eurooppalaisuuden ja Venäjä-suhteiden valossa. Esittelen teorialaajat ja näkökulmat analyysiluvuissa.

Olen nostanut lähteistäni teoreettiseen viitekehykseen yhteensopivat kohdat käyttämällä diskurssianalyysiä. Diskurssilla tarkoitan kielen sosiaalista ja tässä tapauksessa poliittista todellisuutta rakentavaa luonnetta, merkitysten kontekstisidonnaisuutta ja kielenkäytön seurauksia tuottavaa luonnetta.²⁶ Diskurssianalyysi on monimuotoinen teoreettinen viitekehys ja sitä voi harjoittaa monenlaisessa muodossa: on olemassa esimerkiksi kielellisesti tarkkaa lingvististä diskurssianalyysia ja valtasuhteisiin liittyvää diskurssianalyysiä, jota minä tässä tutkielmassa käytän. Tämä diskurssianalyysin muoto toimii erinomaisesti, koska se paljastaa lähteissäni olevia vallan ja vallankäytön kerrostumia ja näiden suhteita.

Diskurssianalyysi pyrkii siis paljastamaan ja tulkitsemaan tekstissä esiintyviä todellisuutta rakentavia kerrostumia: nämä kerrostumat voivat esimerkiksi olla tapoja, miten *kieltä käytetään eri sosiaalisissa tilanteissa* (esimerkiksi, miten kirkko käyttää kieltä puhuessaan kansainvälisestä politiikasta verrattuna siihen miten hallitus tai hallinto käyttää sitä), *miten puhujan tai kirjoittajan identiteetti näkyy tekstissä* (mitä on olla serbi ortodoksisen kirkon tai Serbian hallituksen mielestä), *miten kieli sitoutuu ei-kielellisiin asioihin* eli mikä on kielen ja ”todellisen maailman suhde” tai *miten kieli kuljettaa eri tavoin läpi tekstin samankaltaisia teemoja* (esimerkiksi mikä on Kosovon merkitys erilaisissa konteksteissa).²⁷

Nostan siis esille aineistossani olevat Kosovoa joko suoraan, sivullisesti tai epäsuorasti käsittävät kohdat, joita sitten analysoin esittämäni erilaisten teoreettisen viitekehysten valossa sekä taustakirjallisuuden valossa. Diskurssianalyysi toimii tässä tutkielmassa, niin kuin yleensäkin, *väljänä teoreettisena viitekehysenä*. Diskurssianalyysi perustuu erinäisiin oletuksiin kielen ja todellisuuden välisistä suhteista. Erityisesti tässä työssä diskurssianalyysi näkyy siten, että lähdeaineistostani kuvaava todellisuus on sekä analyysini kohde että tuote: Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumat ja Aleksandar Vučićin kanssa käydyt haastattelut kuvaavat omaa todellisuuttaan ja niin tekee myös kirjallisuuteni avulla tekemä analyysi. Diskurssianalyysi mahdollistaa myös lähteitteni kanssa keskustelun sekä reflektoinnin, jonka avulla pystyn kriittisesti analysoimaan ja tulkitsemaan lähteiden tuottamia merkityssysteemejä.²⁸

Kosovoon liittyvät merkitykset ovat molemmissa lähdeaineistoissa moninaiset: Kosovo esiintyy sekä kansallisenä että kansainvälisenä kentällä tärkeänä, se sijoitetaan sekä historiaan että nykyisyyteen ja se joko yhdistää tai erottaa kansaa.

²⁶ Jokila, Juhana & Suominen 2016, 8-9.

²⁷ Paul Gee 1999, 11-13.

²⁸ Jokila, Juhana & Suominen 2016, 19-21.

3.2 Lähteet

Lähteinä tähän tutkimukseen käytän: 1) Aleksandar Vučićin kanssa tehtyjä haastatteluja; 2) Serbian ortodoksisen kirkon virallisia kannanottoja Kosovo-kysymykseen liittyen. Haastattelut ja julkilausumat on kerätty molempien tahojen virallisilta verkkosivustoilta.²⁹ Verkkosivut ovat sekä kirkon että puolueen tärkeitä äänenkantajia ja julkaisivat vain materiaalia, joka voidaan laskea viralliseksi kannanotoksi tai mielipiteeksi. Tämän takia lähteideni pohjalta esitetyt ajatukset ovat luotettavia.

Aleksandar Vučićin kanssa käytyjä haastatteluja on tarkastelussa kaksi, joista toinen on peräisin Financial Timesiltä ja toinen El Pais-lehdeltä. Olen valinnut nämä kaksi haastattelua, koska ne ovat esillä SNS:n virallisella nettisivustolla. Financial Times ja El Pais ovat myös arvostettu journalistisia julkaisua. Kyseisten julkaisujen arvioidaan olevan uutisoinnissaan puolueettomia, mistä kertoo myös edellä mainitsemani läsnäolo puolueen virallisella nettisivulla. On kuitenkin otettava huomioon se, että Financial Times on *pohjimmiltaan vapaata markkinataloutta ja Euroopan Unionia kannattava julkaisu*.³⁰ El Pais-lehden yleinen kanta poliittisella spektrillä taas määritellään keskustavasemmistolaiseksi.³¹

Serbian ortodoksisen kirkon kannanottoja asiaan mukana on kaksi. Kannanotot ovat peräisen Serbian ortodoksisen kirkon virallisilta nettisivuilta ja ne ovat molemmat vuodelta 2018. Molemmat kannanotot ovat Serbian ortodoksisen kirkon piispojen kirjoittamia ja käsittelevät Kosovon kriisejä. Olen valinnut kaikki lähteeni vuodelta 2018 siksi, että niihin on ehtinyt tiivistyä vuodesta 2008 (Serbian progressiivisen puolueen perustamisvuodesta) asti kehkeytyneet erilaiset näkökulmat Kosovo-kysymykseen. Seuraavaksi esittelen kaikki neljä lähdettä lyhyesti.

3.2.1 Serbian Ortodoksisen kirkon julkilausumat

13.5.2018 – Message of the holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija

²⁹ Serbian progressiivisen puolueen verkkosivut: <https://www.sns.org.rs/en>; Serbian ortodoksisen kirkon verkkosivut: <http://www.spc.rs/eng>

³⁰ Financial Timesin päätoimittajan kirjoitukset käsittelevät erityisesti markkinataloutta puolustavia instituutioita ja pro-Eurooppalaisia puolueita, kts. esim, artikkeli ” FT at 125: The world in focus” Financial Times, 12.2.2013, kirjoittaja: Lionel Barber.

³¹ Antonovica 2012, 111.

Julkilausuma on kirjoitettu englanniksi. Ensiksi julkilausumassa käsitellään Pyhän Savan kirkon autokefaalian (eli Serbian ortodoksisen kirkon) 800. vuosipäivää. Tämän jälkeen julkilausuma alkaa käsitellä Kosovoa serbialaisen ortodoksisuuden ytimenä. Piispat toteavat julkilausumassa: “Serbian kukoistusta ei voida rakentaa sellaisen hajottamiselle, mikä representoi sen (Serbian) identiteettiä”,³² viitaten Kosovon irrottautumiseen Serbiasta. Tämän jälkeen Serbian ortodoksisen kirkon patriarkka Irene esittää vetoomuksen kansainvälisille päättäjille, ettei Kosovon eristäytymisprosessia aloitettaisiin. Tämän jälkeen julkilausuma vetoaa samassa asiassa vielä Serbian perustuslakiin ja Yhdistyneitten Kansakuntien päätöslausumiin Kosovon tilasta Serbian provinssina.

Seuraavaksi julkilausuma käsittelee Kosovon albaanien toimintaa: erityistä huomiota saa serbialaisten kirkkojen ja luostarien kohtelu Kosovossa. Seuraavaksi julkilausuma vetoaa myös eurooppalaiseen yhteisöön asettamalla tarkasteluun ne ”suuret” Euroopan Unionin jäsenmaat (kuten Espanjan), jotka eivät ole tunnustaneet Kosovoa itsenäiseksi, eivätkä anna valtaa erilaisille erinäisten alueiden itsenäisyyttä vaativille poliittisille liikkeille (*secessionist movements*).

Julkilausuma päättyy Jumalan siunauksen toivottamiseen kaikille, myös Kosovon Albaaneille.

Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church on Kosovo and Metohija – marraskuu 2018

Toinen käsittelemäni Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumista on julkaista marraskuussa 2018. Julkilausuma on tulosta sen julkaisun aikaan pidetylle piispojen kokoukselle, jota johti Serbian patriarkka Irinej. Julkilausuman alussa piispat ja patriarkka ilmaisevat tukensa Kosovon alueella toimivalle ortodoksisen kirkon seurakunnalle ja sen patriarkalle.

Tämän jälkeen julkilausuma lähtee käsittelemään vuonna 2018 tapahtuneita Kosovokysymykseen liittyviä kehityskulkuja. Julkilausumassa ilmaistaan huoli erityisesti Kosovossa asuvien Serbien puolesta. Julkilausumassa korostetaan, että kansainvälisillä sopimuksilla ja järjestöillä on suuri rooli alueen turvallisuuden takaamisessa, ja niitä pitää noudattaa.

Tämän jälkeen viitataan toukokuun julkilausumaan: piispat toistavat näkemyksensä siitä, että Serbian ja Kosovon yhtenäisyyttä ei voida kyseenalaistaa missään tapauksessa. Tämän estävät jo julkilausuman mukaan jo Serbian perustuslaki ja Yhdistyneiden

³² Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija

kansakuntien turvallisuuskonsiilin päätöslauselma numero 1244.³³ Julkilausuma toteaa myös, että Serbian ortodoksiselle kirkolle Kosovo-kysymys ei ole koskaan ollut vain poliittinen ongelma, jonka ratkaisu tulisi jättää vain valtion päämiehille. Julkilausuman mukaan Kosovon säilyttämisessä osana Serbiaa on pääasiallisesti kysymys Serbian ortodoksisen kirkon papiston, luostarilaitoksen ja uskonnollisten ihmisten säilymisestä.

Seuraavassa kohdassa julkilausuma kertoo, että Serbian ortodoksisen kirkon velvollisuudet Kosovon aluetta kohtaat ovat kirjoittamisen aikaan vahvat, koska kirkko on kokenut kansainvälistä painetta päästää Kosovosta irti, joko suoralla itsenäisyyden tunnustamisella tai hyväksymällä Kosovo Yhdistyneiden kansakuntien tai muun kansainvälisen organisaation täysivaltaiseksi jäseneksi.

Seuraavaksi julkilausumassa käsitellään niin kutsua poliittista pyrkimystä rajata Serbit ja Albaanit erilleen toisistaan. Tämä johtaisi julkilausuman mukaan Kosovon (tai osan Kosovoa) erottautumiseen Serbiasta, joka taas johtaisi Kosovon itsenäisyyteen tai niin kutsuttuun Suur-Albaaniaan. Tällaiset seuraukset olisivat julkilausuman mukaan tuhoisia serbialaisille Kosovossa, sillä heidän pitäisi jättää kotinsa ja siirtyä asumaan muualle. Julkilausuman mukaan tällaiset etnisesti puhtaat alueet Balkanilla herättävät vain kipeitä muistoja 1990-luvun sodista ja voisivat johtaa niihin uudestaan.

Julkilausuman viimeisissä kappaleissa keskitytään erityisesti siihen, miksi Serbian ortodoksinen kirkko on jätetty niin vähälle huomiolle kansainvälisten järjestöjen Kosovo-kysymystä tarkastelevien kokousten ja osastojen piiristä. Julkilausuman lopettaa pyyntö siitä, että kansainvälisiä päätöksiä Kosovoa koskien ei tehtäisi ilman kirkon panosta asiaan.

3.2.2 Aleksandar Vučićin haastattelut

Haastattelu Financial Times-lehden kanssa 15.05.2018., otsikoitu ”Vučić: I’m obsessed with Kosovo.

Haastatteluartikkeli kuvaa ensiksi miljöötä, missä haastattelu pidetään (Vučićia on tässä haastateltu Belgradin Uudessa Palatsissa). Vučić aloittaa haastattelun toteamalla ”[E]i ole

³³ Päätöslausella 1244 viitataan vuoden 1999 kesäkuussa tehtyyn kansainväliseen sopimukseen, jonka pääasiallisena tehtävänä oli lopettaa sotilaalliset operaatiot Kosovossa ja asettaa Kosovon alue kansainvälisen valvonnan alaiseksi. Kts. [https://undocs.org/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1244(1999))

olemassa Aleksanteria, joka oli selvinnyt vallasta”.³⁴ Artikkeliki kääntää sitten huomionsa Serbian presidentin modernisoivaan otteeseen, joka tähtää Serbian EU-jäsenyyteen ja viittaa Serbian edelliseen Eurooppa-myönteiseen johtajaan, joka salamurhattiin vuonna 2003. Artikkeliki kertoo, että ”Serbian läntinen tulevaisuus on ollut aina kaikkea muuta kuin selvä: ”välivaltiona” Balkanilla se on perinteisesti yrittänyt tasapainotella suurten eurooppalaisten valtojen välillä, esimerkiksi Venäjän ja Osmanien valtakunnan 1900-luvulla.

Tämän jälkeen artikkeliki valottaa Vučićin menneisyyttä: entinen kovan luokan nationalisti, joka toimi Slobodan Miloševićin hallituksessa informaatioministerinä ja vuonna 2008 loikkasi pois Serbian Radikaalipuolueesta perustaakseen uuden eurooppamyönteisen ryhmän. Vučić kommentoi menneisyyttään toteamalla, että jokainen varmasti alkaa jossain vaiheessa miettiä, mitä on nuorempana sanonut. Hänen mukaansa nationalismi veisi Serbian uuteen sotaan ja siitä Serbia ei selviäisi. Eurooppa ja EU on ainoa tie.

Sen jälkeen artikkeliki kääntää huomionsa Kosovoön ja kertoo siitä, kuinka Kosovo-kysymys on ratkaistava ennen kuin Euroopan Unioni myöntää Serbialle jäsenyyden. Vučić kertoo haastattelijalle, että hänellä on pakkomielle Kosovoön. Ellei Kosovo-kysymystä ratkaista, kaikki muu mitä on tehty, on turhaa ja ensimmäinen eteen tuleva kriisi tulee tappamaan.

Seuraavaksi artikkeliki kuvailee Serbiaan kohdistuvia maailmanpoliittisia valtasuhteita: toisella puolella Serbian ystäviä ovat kansainvälisesti kiistanalaiset Saudi-Arabia, Kiina ja Venäjä ja toisella taas EU-johtajat uskovat Vučićin olevan se, joka viimeinkin johdattaa maansa Euroopan Unioniin. Kriitikot sanovat tähän kaikkeen, että EU on tehnyt faustilaisen sopimuksen Vučićin kanssa: jäseneksi pääsemisen uskotaan houkuttelevan Serbian tunnustavan Kosovon. Artikkelin mukaan on kuitenkin vain mahdollista, että Vučić pelaa mukana ja yrittää hyötyä jo tässä vaiheessa EU:n antamasta tuesta. Artikkeliki muistuttaa, että saatuaan 55% kaikista äänistä vuoden 2017 presidentinvaaleissa Vučić on Serbian poliittisen areenan kiistaton kuningas.

Myöhemmin artikkelissa palataan takaisin Kosovo-kysymykseen: EU-maat ovat painostaneet Serbiaa tekemään oman luonnoksensa kahden valtion välisistä suhteista. EU ei itse tee minkäänlaisia suunnitelmia aiheesta, sillä esimerkiksi EU-jäsenmaa Espanja ei ole tunnustanut Kosovon itsenäisyyttä.

Artikkelissa mainitaan, että Kosovo-kysymykseen on harkittu ratkaisuksi esimerkiksi Kosovon pohjoisosien valtaamista, missä suurin osa serbipopulaatiosta elää. Länsimaat eivät

³⁴ Vucic viiittaa tällä (hänen mielestään) historian suuriin Aleksantereihin, Aleksanteri Suureen sekä Jugoslavian kuningaskunnan kuninkaaseen, Aleksanteri I:een

kuitenkaan tätä hyväksy, sillä sen pelätään aiheuttavan konflikteja alueella. Artikkelin mukaan todennäköisen ratkaisu on jotain, mikä muistuttaa Iso-Britannian ja Pohjois-Irlannin suhdetta.

Haastattelu El Pais³⁵- lehden kanssa 18.5.2018., otsikolla” VUČIĆ: PUTIN IS SERBIA’S FRIEND BUT HE RESPECTS OUR PATH TOWARDS THE EU”

Artikkelin alussa Vučićia kuvaillaan tutuin termein: entinen kovan linjan nationalisti, josta nyt on tullut vakaa Euroopan Unionin kannattaja. Vučić kertoo artikkelissa, että ”Serbialainen yhteiskunta on uupunut”, tarkoittaen tällä Serbian EU-jäsenyyden tavoittelua. Vučić jatkaa kertomalla, kuinka jäsenyysprosessi alkoi vuonna 2000, ja sitä on jatkunut (artikkelin kirjoitusaikaan) 18 vuotta. Vučić myöntää, että vuodeksi 2025 asetettu jäsenyyden aikaraja ei ole mikään varma: ”Se riippuu muista EU-maista, ja samaan aikaan meillä on Kosovo esteenä”, Vučić kertoo.

Tämän jälkeen artikkeli kertoo, että Kosovo on suurin este mikä Serbian on ohitettava ja että *eurooppalaiset valtiot kokevat, että molemminpuolinen sopimus Serbian ja Kosovon välillä on vähimmäisvaatimus EU jäsenyydelle.*

”Se ei ole simppeleä. Serbien ja Kosovon albaanien välillä on vielä paljon vihaa, mutta kompromissi on löydettävä. Jos kysytte minulta, olenko optimistinen, en ole.” Vučić sanoo. Hänen mukaansa myös Serbia antaa enemmän ratkaisulle, kuin Kosovo.

Artikkelin mukaan Vučić kohtaa myös pidettäväisyyttä EU jäsenyyttä kohtaan Serbian sisällä. Ortodoksinen kirkko pitää Kosovoa Serbialaisen spiritualiteetin kotina, ja on sanonut, että jos Kosovon tunnustaminen on hinta mikä EU-jäsenyydestä tulee maksaa, se ei ole sen arvoista. Vučić kertoo artikkelissa, että tämä satutti häntä.

Artikkeli toteaa, että toisin kuin 25 vuotta sitten kun Vučić innosti serbilaisia taistelemaan Jugoslavian hajoamissodissa, nyt hänellä on sovittelevampi visio. Hänen mukaansa aseellinen konflikti Kosovosta (tai muista etnisistä jännitteistä) johtuen ”luonnollisesti tappaisi Serbian”. Tämän jälkeen artikkeli mainitsee Balkanin 1900-luvun monet veriset sodat sekä kertoo, kuinka Vučić ylivoimaisesti voitti vuoden 2017 presidentinvaalit. Artikkeli kuvaa häntä *taitavaksi poliittiseksi jonglööriksi, joka pystyy taiteilemaan Angela Merkelin johtaman Euroopan ja Vladimir Putinin johtaman Venäjän välillä.*

Artikkelin painopiste siirtyy tämän jälkeen Venäjän ja Serbian kansainvälisiin suhteisiin. Haastattelija kysyy Vučićilta, onko Putin koskaan tarjonnut hänelle ”EU:sta erottuvaa tietä”

³⁵ El-pais on Espanjankielisten maiden arvostetuimpia lehtiä.

johon Vučić vastaa kieltävästi. Tämän jälkeen kerrotaan, että jotkut eurooppalaiset johtajat pelkäävät, että Serbiasta tulisi Euroopan troijan hevonen, joka mädättäisi Brysselin voimaa sisältäpäin. Vučić sanoo, että Venäjän kanssa ystävyudessa ei ole mitään väärää ja että Venäjä *kunnioittaa Serbian alueellista yhtenäisyyttä*.

4. Serbian ortodoksisen kirkon suhtautuminen Kosovo-kysymykseen

4.1 Kosovo Poljen taistelu ja sen mytopoeettinen merkitys

Serbian piispojen toukokuinen julkilausuma aloitetaan vetoamalla Kosovoon Serbialaisen hengellisyyden ytimenä ja erottamattomana osana Serbiaa. Kosovon historiallista aluetta pidetään serbialaisen ortodoksisuuden ytimenä: ”Kosovon ja Metohija on kysymys, joka tulee ensisijaisesti ratkaista, koska se edustaa Serbian kirkkoa, kansaa ja valtiota”³⁶ Kosovon menetys merkitsisi myös serbialaisen identiteetin ja hengellisyyden menettämistä ja uudelleenmäärittelyä. Tämä käsitys Kosovon merkityksestä nojaa vahvasti vuonna 1389 käytyyn Kosovo-Poljen taisteluun. Kosovo Polje on Serbiaa muista eteläslaavilaisista kansoista erottava myytti.

Historiallisesti Kosovo Polje on vuonna 1389 Serbian sen aikaisen kuningaskunnan ja Osmanien valtakunnan välillä käyty taistelu. Historialliset tiedot taistelusta ovat niukkoja.³⁷ Erityinen merkitys on serbijoukkoja johtaneella Prinssi Lazar Hrebeljanovicilla, jota pidetään kansallissankarina. Taistelun tarkoista seurauksista ja eri osapuolien kärsimistä tappioista ei ole tarkkaa tietoa. Taistelun tarkoitus oli pääsääntöisesti Serbian puolelta selkeyttää ja tasapainottaa Balkanin niemimaan geopolitiittista tilannetta.³⁸ Taistelun seuraukset heti sen jälkeen eivät olleet merkittäviä: Kosovo Poljen merkitys on siihen liitettyissä myyteissä.

Kosovo Poljea voidaan pitää serbialaista kansakuntaa yhteen liimaavana *myyttisenä menneisyytenä*, jonka moralistinen ja sosiaalinen sisältö uudelleen vahvistaa ja selittää Serbialaisuutta ja Kosovon merkitystä uusille sukupolville.³⁹ Kosovo Poljen taistelu on sekä historiaa että myyttiä: historiallinen kertomus on vuosisatojen ajan kietoutunut kansalliskristilliseen perintöön. Näin se on myös säilyttänyt paikkansa, sillä se on myyttisyydellään pystynyt luomaan uudestaan menneisyyttä nykyisessä: kun myyttiä on toistettu ortodoksisuuden viitekehyksessä kirkoissa, liturgiassa ja kansallisessa kertomuksessa, se on pysynyt relevanttina läpi vuosisatojen.⁴⁰

³⁶ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija

³⁷ Judah 2000, 30.

³⁸ Mylonas 2003, 147–148; Judah 2000, 30.

³⁹ Mylonas, 148.

⁴⁰ Mylonas, 148.

Kosovo Polje on mytopoeettinen⁴¹ rakennelma: se järjestää nykyistä todellisuutta, menneisyyttä ja tulevaa serbialaisen ortodoksisuuden sisällä. Taistelumyytti yhdistää (serbialaisen) kollektiivin psyykkiset ja kognitiiviset ominaisuudet epätyypilliseen ja objektivoituun referenttiin. Se järjestää maailmaa metaforisesti: sosiopoliittiset tai ekonomiset olosuhteet selitetään tämän yhteisen menneisyyden läpi. Tämä näkyy Serbian ortodoksisen kirkon toukokuuisessa julkilausumassa: ”Српска православна црква понавља и потврђује своје вековно стајалиште о косову и метохији ... Од Косовске битке до данас.”⁴²

Myytit, kuten Kosovo Poljen-taistelumyytti, ovat narratiiveja, jotka järjestävät tietyt tapahtumat yhtenäiseen muotoon. Toisin kuin *historia*, myytti on narratiivi alkuperästä, joka viittaa (yleensä) primordiaaliseen aikaan, kun taas historia viittaa johonkin progressiiviseen, johonkin, mikä on edennyt.⁴³ Myytit ovat jaettuja tarinoita, jotka eivät perusta viestiään oletukselle historiallisesta todenmukaisuudesta, vaan aikaansaavat uskoa *kielenkäytöstä*, joka on metaforista ja symbolista. Kuitenkin, jos tämä symbolinen kieli on jaettu, niin kuin eteläslaaveilla, eri kansojen (serbien, kroaattien jne.) erotuttava toisistaan kulttuurisesti myyttisten tarujen symbolisilla konnotaatiolla, kuten Kosovo Poljella.⁴⁴ Erityisesti Balkanilla eri kansojen välinen erottelu on ollut epäonnistuneen jugoslaavisen liikkeen jälkeen uusien kansallisvaltioiden piirre: tarve erottua näkyy myös niissä kansallisissa mytopoeettisissa kertomuksissa, jotka eri kansat ovat ottaneet omakseen ja Serbialle tämä mytopoeettinen kertomus on Kosovo Polje.⁴⁵ Kosovo Poljen myytti näkyy molemmissa Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumissa: se yhdistetään toukokuun julkilausumassa osaksi kirkon historiallista läsnäoloa alueella.⁴⁶ Erityispiirteenä Serbialla tässä on se, että ortodoksisen kirkon rooli ollut kansojen erottelussa suuri.

Uhrauksen metafyysinen (taivaallis-moraalinen) ja fyysinen (maallis-sotilaallinen) jako osoittaa dilemman Serbian pelastuksesta ja vie sen historiallisesta tapahtumasta taivaalliseen kokemukseen, joka pitää yllä serbialaisuuden mytopoeettista konstruktiota: kirkon mukaan menneisyys on arvokkaampaa kuin nykyisyys.⁴⁷

Kosovo polje nähdään julkilausumissa myös useamman kerran *uhrina*, joka on annettu niin että Serbia voisi tulevaisuudessa saada sen tilalle jotain suurempaa. Uhrimyytissä Kosovo

⁴¹ *Mytopoeettisuus on termi, jolla kuvataan tapaa millä myytit rakentuvat.*

⁴² Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija, suomeksi: ”Serbian ortodoksinen kirkko uudelleen järjestää ja vakauttaa sen vuosisatoja vanhan aseman Kosovossa ja Metohijassa... Kosovo Poljen taistelusta tähän päivään.”; Mylonas 2003, 149–150.

⁴³ Ricoeur 1987, 24.

⁴⁴ Mylonas 2003, 151.

⁴⁵ Kolstø 2005, 24.

⁴⁶ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija

⁴⁷ Mylonas 2003, 151–152.

Polje kiedotaan kaikista selkeämmin osaksi kristillistä viitekehystä: Prinssi Lazaruksesta itsestään tulee Kristuksen paralleeli, joka uhraa itsensä (ja samalla Kosovon) Osmaneille. Lazarus valitsee mielummin kunniakkaan kuoleman, kuin orjuudessa elämisen Osmanien valtakunnan alaisuudessa. Samalla myytin mukaan Lazarus valitsee, että uhraa nykyisen maallisen valtakunnan tulevan taivaallisen valtakunnan takia. Joskus tulevaisuudessa, Kosovo ja sen kautta suurempi Serbia *ylösnousee*.⁴⁸ Serbian ortodoksisen kirkon toukokuuisessa julkilausumassa tämä ilmaistaan ” Tämä (Kosovon merkitys) ilmaistaan ja sen voi todistaa kirkkomme perinteisessä hengellisessä omassatunnossa, missä Kosovo-testamentti (Kosovon historiallinen merkitys) on Uuden Testamentin keskeisen merkityksen ilmentymä.”⁴⁹

Tämä uhrimyytti, mitä kirkko vertaa julkilausumassaan Uuden Testamentin hengelliseen ytimeen (joka heidän ajattelussaan on kertomus Jeesuksen uhrista ja ylösnousemuksesta, on ollut iskostunut myös serbialaiseen kansankulttuuriin kirkon kautta ja vuosisatojen ajan. Serbian kiistattomasti tärkein runoilija, Vuk Karadžić, tallensi tämän uhrimyytin jälkipuolille kuuluisassa runossaan *Serbialaisen valtakunnan tuho* 1800-luvun lopulla. Runolla on ollut merkittävä vaikutus Serbian sekä kristillisessä että nationalistisessä diskurssissa. Runoa pidetään yhä Kosovo-myytin yhtenä merkittävimpänä ylläpitäjänä: Karadžić on myös Serbian kansallisrunoilija ja osallistui runoillaan ja kirjoituksillaan Serbian kansakunnan itseymmärryksen syntymiseen 1800-luvulla. Karadžićin runon uhrimyytti on siis toistettu sukupolvelta toiselle sekä maallisissa että hengellisissä instituutioissa.⁵⁰ Se on serbialaisen primordiaalisen ja myyttisen menneisyyden uudelleen luova kirjallinen tuotos.⁵¹ Runossa esitetty Lazaruksen henkilökohtainen luopuminen on muuttunut serbialaisessa kirkollisessa diskurssissa vertauskuvaksi ihmisen ja Jumalan välisestä keskustelusta ja luottamuksesta Serbian kansan ja Jumalan välillä. Kosovo-uhrista tuli serbialaisille ortodokseille oikean uskon suunnannäyttävä.⁵²

Kirkon näkökulmasta runojen esittämä Prinssi Lazaruksen tekemä uhraus taivaallisen valtakunnan puolesta teki hänestä marttyyrin. Lazaruksesta ei kuitenkaan tullut pelkästään hengellistä marttyyriä, vaan hänen merkityksensä kirkolle on yhtä paljon poliittinen kuin kirkollinen.⁵³ Lazaruksen henkilökohtainen uhraus nähdään myös primordiaalisena linkkinä ja yhteydenpitäjänä maallisen pyhyiden ja transsendentin välillä, eräänlaisena Serbialaisen

⁴⁸ Judah 2000, 34–37; Mylonas 2003, 155–158; 166.

⁴⁹ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija

⁵⁰ Judah 2000, 38; Mylonas 2003, 166–167; Mock 2012, 155–160.

⁵¹ Mylonas 2003, 154.

⁵² Mylonas 2003, 157.

⁵³ Mylonas 2003, 155.

maailmankuvan *axis mundina*⁵⁴, josta serbilainen kansakunta syntyi ja jonka kautta se tulee elämään sen tulevaisuuden.⁵⁵ Tästä itseuhrautumisen tiedostamisesta tuli osa serbialaista, historiallista itseymmärrystä ja myöhemmin se muuntautui myös merkittävimmäksi osaksi Kosovo-myyttiä.⁵⁶ Tämä näkökanta näkyy julkilausumissa: Kosovossa profaani sekoittuu sakraaliin ja kirkolliset asiat maallisiin, poliittisiin kysymyksiin. Tämän takia molemmissa julkilausumissa on selvästi huomattavissa kirkollisen kielen sekoittuminen politiikan kieleen. Julkilausumissa vedotaan esimerkiksi Yhdistyneisiin kansakuntiin, Serbian valtion päättäjiin ja Euroopan Unioniin.⁵⁷

Toinen tärkeä osa Karadžićin runoa on *uhritematiikka*, joka vertautuu Jeesuksen ja Juudaksen väliseen suhteeseen.⁵⁸ Tämä tematiikka voidaan nähdä toistuvaksi myös Ortodoksisen kirkon julkilausumien kohdissa, joissa ilmaistaan erittäin huolestuneesti miten Kosovo pyritään viemään pois Serbialta kuuntelematta (ja täten kirkon mukaan oikeiden serbialaisten mielipiteitä). Toisessa julkilausumassa kirkko kehottaakin: ”Me vetoamme Serbian valtion edustajiin, että Pristinan (Kosovon pääkaupunki) kanssa solmittujen hätäisten sopimusten sijaan keskittyisitte rakentavaa alustaa, jossa kaikki osapuolet voisivat keskustella keskenään. Vain näin *kansamme* perustarpeet ja toiveet säilyvät...”.⁵⁹ Kosovo-myytin uhritoisinnossa nähdään, että prinssi Lazaruksen petti hänen oma tukijansa, Vuk Brankovic, josta Kosovo-myytissä tehdään negatiivinen vastakohta positiiviselle Lazarukselle.⁶⁰ Toinen uhriteemassa esiintyvä vihollinen on Lazaruksen ja Serbian ulkopuolinen uhka, eli Osmanien valtakunta, johon myöhemmissä toisinoissa henkilöityy koko islaminuskoinen maailma ja islaminusko itse.⁶¹ Tämä islaminuskon uhka näkyy myös julkilausumissa, jossa se henkilöityy Kosovon ja Serbian albaanisen väestön hahmoon.⁶²

Julkilausumissa esiintyy myös pyyntö siitä, että Kosovon alueen materialistista kristillistä perintöä tulee suojella.⁶³ Tässä julkilausuma viittaa erityisesti Kosovon alueen luostarien ja pyhiinvaelluskohteiden tuhoamiseen, jonka todetaan olevan erityisesti alueella

⁵⁴ Axis mundi, suom. *maailmanpylväs*, tarkoitetaan mytologiassa esiintyvää kosmologisen maailman keskipistettä.

⁵⁵ Mylonas 2003, 157.

⁵⁶ Mylonas 2003, 158.

⁵⁷ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija

⁵⁸ Mylonas 2003, 158.

⁵⁹ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija

⁶⁰ Mylonas 2003, 159.

⁶¹ Mylonas 2003, 159; 166.

⁶² Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija, erit. kohdat, joissa Kosovon albaaneita syytetään vahingonteosta kirkon omaisuutta kohtaan.

⁶³ Serbian ortodoksisen kirkon molemmat julkilausumat, erit. kohdat, jossa viitataan pyhien paikkojen tuhoamiseen ja vandalisointiin.

asuvien albaanien syytä. Serbian hallintoa ja kansainvälistä yhteisöä syytetään siitä, että tämän on annettu tapahtua. Kosovo-myytti assosioituu vahvasti Kosovon alueen kirkkorakennuksiin ja luostareihin. Karadžočin runossa lausutaan, että kun *Lazarus on valinnut taivaallisen valtakunnan, tulee hänen rakentaa Kosovoon kirkko*.⁶⁴ Näin Kosovon alueen luostareista ja kirkoista on tullut serbialaisen ortodoksisuuden pyhiinvaelluskohteita: niiden tuhoaminen rinnastetaan väistämättä serbialaisuuden tuhoamiseen.⁶⁵

Julkilausumissa esiintyvä Kosovon menneisyyden (esimerkiksi Pyhän Vituksen-päivän tai Kosovo Poljen taistelun) esiintuominen ja dialogi nykyisyyden kanssa antaa Kosovolle *tarinana tai myyttinä* eräänlaisen *välittäjän* roolin Kosovo-kysymyksessä.⁶⁶ Serbialaisen ortodoksisuuden viitekehyksen kautta kansallinen tarina Kosovosta (Mylonas käyttää tässä ilmaisua ”*mysterion of Kosovo*”⁶⁷), millä hän viittaa eukaristian sakramenttiin) muuttuu sekä menneisyyttä että nykyisyyttä rytmittäväksi kertomukseksi, joka on osiltaan ollut mukana serbialaisessa valtionmuodostuksessa.⁶⁸ Se, onko Kosovo-myytti totta vai ei, ei ole merkityksellinen tämän toiminnan valossa: myytti on serbialaisuutta ortodoksisuuden kautta rakentava kertomus, joka toimii serbialaisen kansallistunteen keskuksena. Se luo ja vahvistaa yhä uudestaan niitä asioita, joita serbialainen ortodoksisuus pitää tärkeänä: kunniaa, heroismia ja ortodoksista uskoa.⁶⁹

Kosovon merkitystä Serbian ortodoksiselle kirkolle voisi julkilausumien pohjalta tulkita myös Mircea Eliaden *pyhän keskuksen* käsitteellä.⁷⁰ Eliaden mukaan pyhyteen orientoitumisen tunne virtaa *pyhän keskuksesta*, ja määrittää sieltä käsin ihmisen ja jumalaisen välistä keskustelua ja kaikkea uskonnollista toimintaa.⁷¹ Serbialaiselle pyhyydelle on myös keskus, ja se on Kosovo.⁷²

⁶⁴ Holton et al. 1988, 95–96.

⁶⁵ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

⁶⁶ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija. alkaa Pyhän Savan 800–vuotispäivää toivottaen, tuoden heti esiin Kosovon historian merkityksen ortodoksiselle kirkolle.

⁶⁷ Mylonas 2003, 158.

⁶⁸ Mylonas 2003, 162–163.

⁶⁹ Mylonas 2003, 164.

⁷⁰ Mylonas 2003, 52.

⁷¹ Eliade 1987, 20–65.

⁷² Mylonas 2003, 52.

4.2 Kosovo ja serbialaisen ortodoksisuuden erityispiirteet

Jo näiden kahden Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumien olemassaolosta voi päätellä, että kirkko ei pelkää ottaa kantaa sekä kotimaan- että ulkomaan politiikkaan ja muihin profaaneihin asioihin. Serbian tapauksessa voidaan melkein välttää, että Serbian ortodoksinen kirkko on melkein kuin osa Serbian maallista hallitusta – sillä on vain omat lakinsa.⁷³ Serbian ortodoksinen kirkko on kehittynyt puolipoliittiseksi organisaatioksi: se on kansallinen instituutio ja osa Serbian valtion kansallista struktuuria.^{74 75}

Ortodoksiset kirkot, toisin kuin katoliset, eivät perustu maailmanlaajuiseen yhteisöön, jonka johtajana on vain yksi uskonnollinen auktoriteetti. Ortodoksiset kirkot ovat huomattavasti itsenäisempiä ja jakaantuvat pienempiin hallinnollisiin yksiköihin, joita kutsutaan *patriarkaateiksi*. Serbian ortodoksinen kirkko kuuluu omaan patriarkaattiinsa, Serbian patriarkaattiin, joka toimii myös muualla entisen Jugoslavian alueella. Se saavutti itsenäisyytensä, eli *autokefalian*, vuonna 1219 Bysantin patriarkaatista. Tämän autokefalian 800-vuotista juhlapäivää juhlistetaan heti Serbian ortodoksisen kirkon toukokuisen julkilausuman alussa.⁷⁶ Serbian ortodoksisen kirkon autokefalia tarkoittaa, että kirkko voi määritellä omat toimintatapansa tietyn kirkollisen ja territoriaalisen järjestelmän sisällä.⁷⁷ Serbian ortodoksisen kirkon valtaan alueella on vaikuttanut autokefalian lisäksi taustaluvuissa mainittu *millet-järjestelmä*. Millet-järjestelmä antoi ikään kuin Serbian valtion säilyä osana Osmanien valtakuntaa uskonnollisen yhteisön eli Serbian ortodoksisen kirkon sisällä – kun sekulaari valtio hajotettiin, uskonnollinen ”valtio” otti siltä paikan. Serbian ortodoksinen kirkko oman millettinsä sisällä oli kuin kansallisvaltio ennen kansallisvaltiota: näin varhaisessa vaiheessa on jo luotu selvä yhteys kirkon ja kansallisaatteen välille, joka näkyy molemmissa julkilausumissa haluna puolustaa Kosovon maantieteellistä aluetta sekä haluna ottaa kantaa sisä- ja ulkopoliittisiin teemoihin.⁷⁸

⁷³ Perica 2006, 176.

⁷⁴ Perica 200, 179.

⁷⁵ Molemmat Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumat ottavat kantaa ja käsittelevät kirkon sisäisten asioiden lisäksi Serbian valtiota ja kansainvälistä yhteisöä koskevia teemoja.

⁷⁶ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

⁷⁷ Mylonas 2003, 47–48.

⁷⁸ Perica 2006, 176; Molemmat Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumat.

Toinen tärkeä tekijä Serbian ortodoksisen kirkon näkyvään julkiseen toimintaan on *Caesaropapismiksi* kutsuttu aate. Caesaropapismilla tarkoitetaan Bysantin valtakunnassa vallalla ollutta aatetta, jossa kirkollinen elämä ja ortodoksinen kirkko asetettiin maallisen vallan alle tai että ne elivät vahvassa symbioosissa keskenään. Keisarilla oli valta sekä valtioon että kirkkoon, ja kirkolla oli suuri vaikutusvalta myös hallinnollisiin kokonaisuuksiin. Caesaropapismi voidaan siis määritellä kirkon ja valtion suhteeksi, jossa ensimmäistä määrittää jälkimmäinen. Se ei ole doktriini (ns. virallinen oppi), vaan historiallinen taipumus.⁷⁹ Caesaropapismin vaikutus julkilausumissa on ilmeinen: molemmat niistä käsittelevät vahvasti kirkkollisen elämän ulkopuolella esiintyviä yhteiskunnallisia ja poliittisia teemoja.⁸⁰

Caesaropapismi vaikutus näkyy vahvasti Itä-Euroopan ortodoksisissa kirkkoissa: vaikka nykyään ei ole olemassa keisari, maallinen ja sakraali valta ovat kietoutuneet yhteen. Tämä näkyy vahvasti esimerkiksi Venäjällä, jossa Venäjän ortodoksisen kirkon patriarkka Kiril on mukana kaikissa tärkeissä valtiollisissa tilanteissa Presidentti Putinin kanssa. Kyseessä on siis erityisesti ortodoksisten kirkkojen luonteenpiirre: ne ovat laadultaan aina *kansallisia* kirkkoja (verraten vaikka katolisten kirkkojen *ylikansallisuuteen*, mikä näkyy jo tavassa, miten eri maiden kirkkoja nimitetään, vrt. Suomen ortodoksinen kirkko tai katolinen kirkko *Suomessa*) ja sen takia niiden historia ja oppi nivoutuu yleensä tiiviisti kansalliseen historiaan. Näin on myös Serbiassa.⁸¹

Caesaropapismi muokkautui vähitellen niin, että kirkko ja valtio eivät Serbiassa enää olleet kaksi erillistä instituutiota, vaan kirkko assimiloitui osaksi kansallispoliittista struktuuria. Näissä olosuhteissa ortodoksinen doktriini muuntautui tunnustusomaiseksi osaksi serbialaista nationalismia.⁸²

Caesaropapismi näkyy ortodoksisen kirkon kahdessa julkilausumassa monessa kohtaa. Siihen viittaa esimerkiksi julkilausuman kirjoittajien kansainvälisiin säädöksiin (kuten Yhdistyneiden Kansakuntien julkilausumaan tai Serbian perustuslakiin) vetoaminen. Ylipäättänsä julkilausumien oletus siitä, että kirkko on Kosovo-kysymyksessä merkittävä toimija, on caesaropapismin perintöä. Toisen julkilausuman esittämä näkemys siitä, että Kosovo-kysymys ei ole koskaan ollut pelkkä *poliittinen kysymys, joka tulisi jättää vain*

⁷⁹ Toumanouff 1946, 1-4.

⁸⁰ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumat vetoavat esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien julkilausumiin.

⁸¹ Mylonas 2003, 48.

⁸² Mylonas 2003. 49.

valtion päämiehille, edustaa caesaropapistista ajatusta siitä, että sakraali ja profaani maailma sekoittuvat.⁸³

Toisen julkilausuman Serbian ortodoksinen kirkko aloittaa juhlistamalla Pyhän Savan juhlapäivää.⁸⁴ Pyhä Sava (1176-1235) on Serbian ortodoksisen kirkon tärkein pyhimys ja hänen elämäntarinansa kietoutuu olennaisesti Kosovo-kysymykseen.⁸⁵ Pyhää Savaa on 1800-luvulta lähtien pidetty Serbian suojeluspyhimyksenä, sillä Sava loi historiallisen tiedon mukaan perustan Serbian ortodoksisen kirkolle ja sen autokefaalisuudelle.^{86 87} Niin kuin julkilausumassa häntä kiitetään, Sava on ortodoksisen kirkon ja sitä kautta serbialaisen kansallistunteen yksi tärkeimmistä eteenpäin viejistä. Sava on serbialaisen pyhäuskon tärkein henkilö, vaikkakin pyhimyksiä on muitakin: pyhien pidetään ortodoksisen dogmin maallisina kantajina ja suojelijoina.⁸⁸ Pyhien jatkumo Savasta alkaen on ”antanut Serbian kansalle pyhimyksiä, jotka ovat nousseet heidän joukostaan ja jotka tulevat taivaan valtakunnassa olemaan Serbian valtion väsymättömiä suojelijoita...”⁸⁹. Pyhiin, ja erityisesti Pyhään Savaan siis tiivistyy ja konkretisoituu Serbian kansalaisten ihanteet ortodoksisuudesta ja Kosovosta.

Ajatus fyysinen ja metafyyssinen, sakraalin ja profaanin ja hengellisen ja materiaalisen kohtaamisesta, (mikä näkyy caesaropapismissa sekä Kosovo-myytissä), joka näyttäytyy julkilausumissa hengellisen organisaation pyrkimyksenä vaikuttaa varsin profaaneihin ja julkisiin asioihin on serbialaisen ortodoksisuuden olennainen piirre.⁹⁰ Serbian kansan historiallinen kulttuuriperintö tulee näkyväksi serbialaisen ortodoksisuuden ja Serbian ortodoksisen kirkon sisällä: Serbian ortodoksinen kirkko on serbialaisen (kuvitellun) yhteisön ja kansakunnan näkyvä ilmentymä.⁹¹ Metafyyssisen ja fyysisen, transsendenttisen ja tämän maallisen rajat eivät siis ole serbialaisessa ortodoksisuudessa selvärajaisia, vaan liukuvia: näin Serbian ortodoksisen kirkko kykenee käyttämään dogmaattisia ja myyttishistoriallisia perusteluja Kosovo-kysymyksen perusteena. Serbian ortodoksinen kirkko on siis *mediaattori*

⁸³ Mylonas 2003, 49–50; Laitila 2014, 22; Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church on Kosovo and Metohija

⁸⁴ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church on Kosovo and Metohija, alkusanat.

⁸⁵ Ware 2003, 76.

⁸⁶ Laitinen 2014, 21.

⁸⁷ Serbian ortodoksinen kirkko käsitti alkuvaiheessaan nykyisen Lounais-Serbian ja Kosovon alueet. Keskuspaikka siirrettiin Savan kuoleman jälkeen (1236) Luoteis-Kosovoon, Pećiin.

⁸⁸ Mylonas 2003, 52.

⁸⁹ Blagojevic 1993, 24.

⁹⁰ Mylonas 2003, 52–53.

⁹¹ Mylonas 2003, 53; Andersson 2017, 34.

sakraalin ja profaanin välillä, jossa ortodoksisen kirkon uskonnolliset doktriinit aktualisoituvat.⁹²

Tämä kirkon sakraalin puolen ja poliittisen valtion profaanin puolen yhdentyminen aktualisoitui vahvimmin kommunistisen Jugoslavian aikana. Jugoslavian sosialistisessa liittotasavallassa kirkon liturgista ja hengellistä toimintaa oli rajoitettu: tämän takia kirkko aktivoitui yhä enemmän poliittisena ja julkisena toimijana.⁹³ Ortodoksinen kirkko pitää poliittisia toimijoita étatistisena toimijana, jolla on tietty aika maan päällä. Tämä profaani, lyhyt aikainen maailma ei voi ulottua ikuiseen, taivaalliseen maailmaan mutta taivaallinen maailma voi ulottua tähän lyhyeen, maallisiin aikaan. Ortodoksisen kirkon suhde poliittisten toimijoiden kanssa ulottaa kirkon valtaa Serbian kansalaisten jokapäiväiseen olemassaoloon: tämä taas helpottaa uskonnollisten periaatteiden assimiloitumista yhteiskunnan sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin.⁹⁴ Tämä ajatus näkyy esimerkiksi julkilausuman kohdassa, jossa piispat kertovat, että Kosovo ei koskaan ole ollut vain pelkkä poliittinen kysymys, vaan kysymys Serbian kansan ikuisesta selviämisestä.⁹⁵

Serbian ortodoksinen kirkko on siis vahva julkinen toimija Serbiassa. Se on ottanut, kuten kannanotoista voi huomata, myös vahvasti kantaa ulkopoliittisiin kysymyksiin – ulkopoliittisten kannanottojen kärki on kuitenkin pääsääntöisesti ollut Kosovo.⁹⁶ Ortodoksien kirkko on siis serbialaisessa yhteiskunnassa keskeinen poliittinen toimija sen yhteiskunnassa läsnä olevan spirituaalisen vaikuttamisen kautta. Tämä spirituaalinen vaikuttaminen muokkaa myös kuvaa siitä, mitä on olla serbialainen. Serbian ortodoksisen kirkko ei kuitenkaan pysty ulottamaan valtaansa esimerkki turvallisuuspolitiikkaan (niin kuin Kosovo-kysymyksessä) vaan tarvitsee avukseen valtiota. Tämän takia se hyväksyy tietyt valtiolliset ja étastiset rakenteet: niiden avulla se pystyy vaikutusvaltansa kautta pitämään yllä mieleistänsä järjestystä ja vaikuttamaan poliittisiin päätöksiin. Tämä Serbian ortodoksisen kirkon valta vaikuttaa poliittisiin päätöksiin, niiden toteuttamiseen ja saada aikaan sosiaalista mobilisaatiota on ortodoksisen kirkon ja politiikan dialektisen suhteen ydin. Tämä näkyy varsin selvästi molemmissa kannanotoissa.

Toinen kannanotoissa näkyvä ulkopoliittinen kanta on se, että kirkko kokee, että eurooppalainen yhteisö on pettänyt sen, erityisesti Kosovo-kysymykseen liittyvien ongelmien

⁹² Mylonas 2003, 53–55.

⁹³ Mylonas 2003, 55–56.

⁹⁴ Mylonas 2003, 100–111.

⁹⁵ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church on Kosovo and Metohija

⁹⁶ Perica 2006, 177.

takia.⁹⁷ Kyseessä on myös Serbian ortodoksisen kirkon vastustama liberaalin Euroopan projekti – käsitys siitä, että Euroopan unioni voisi puuttua jonkun maan sisäpoliittisiin asioihin.⁹⁸ Kirkon ulkopoliittiset käsitykset pohjautuvat vahvasti Kosovo Poljen-taistelun luomaan itä-länsi dialektiikkaan, jonka osapuolena tuolloin olivat islaminuskoiset osmanit, nykyään islaminuskoiset albaanit. Serbian ortodoksinen kirkko pitää Serbiaa eurooppalaisena, kristittynä valtiona, joka erottaa islaminuskoisen idän lännestä. Tämä kirkon tapa tehdä ulkopoliittikkaa perustuu niin sanottuun *Bysanttilaiseen diplomatiaan*, jolla tarkoitetaan rationaalispragmaattista tapaa tehdä politiikkaa kirkosta käsin. Joskus lännelle (tässä tapauksessa Euroopan Unionille) voidaan tehdä myönnytyksiä, jos se hyödyttää kirkon agenda, mutta pääsääntöisesti Serbian ortodoksinen kirkko on länsivastainen. Kirkko pyrkii vastustamaan eurooppalaista integraatiota, jos sen hintana on Kosovo. Syynä on myös se, että Serbia kokee jo, että se on osa Eurooppaa, kristittyä Eurooppaa, missä konservatiiviskristilliset arvot ovat pääosassa.⁹⁹

4.3 Kosovo, primordiaallinen nationalismi ja etnosymbolismi

Julkilausumissa esiintyvä tapa käyttää perusteluina Kosovon ja Metohijan¹⁰⁰ alueen muinaista kulttuuriperintöä ja myyttistä historiaa¹⁰¹ on monessa kohtaa tulkittavissa primordiaallisen nationalismin piiriin kuuluvaksi. Primordiaalisella nationalismilla tarkoitetaan kansallisajattelua, joka perustuu uskomuksen, että kansallisuus on luonnollinen osa ihmistä. Sitä ei saavuteta, vaan se on *essentiaalisista*.¹⁰² Tässä nationalismin lajissa jonkun kiintymys johonkin kansaan syntyy annettuna: kun syntyy jonkun kielen, uskonnon tai suvun piiriin.¹⁰³ Primordiaallinen nationalismi nojautuu vahvasti myyttisiin tarinoihin kansojen alkuperästä: Serbian ortodoksisen kirkon näkökulmasta Kosovo on serbialaisen ortodoksisuuden ja sitä kautta kulttuurin kehto. Kosovo Poljen taistelu, erottautuminen Osmannien valtakunnasta, muista Balkanin eteläslaavillisista kansoista ja myöhemmin islaminuskoisista albaaneista ovat tulleet kirkon retoriikassa osaksi primordiaallisen nationalismin diskurssia.

⁹⁷ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church on Kosovo and Metohija

⁹⁸ Perica 2006, 177.

⁹⁹ Perica 2006, 180–197.

¹⁰⁰ Kosovo ja Metohija on Serbian käyttämä nimitys Kosovon alueesta. Lisänimi Metohija viittaa alueella sijaitseisiin luostariin, kts. Laitila 2014, 22.

¹⁰¹ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

¹⁰² Özkırımlı 2000, 63.

¹⁰³ Geertz 1993, 259.

Primordiaaliseen nationalismiin liittyvät aspektit ovat jaoteltavissa viiteen luokkaan 1) ajatukset jonkun kansakunnan muinaisuudesta (*antiquity*), 2) käsitys kansakunnan kulta-ajasta 3) käsitys siitä, että kansakunta on jollain tavalla yliverinen ympäröiviin kansoihin verrattuna, 4) ajatus, että kansakunta on kärsinyt vaikeita aikoja, jolloin kansakunnan kulttuuri on ollut uhattuna sekä 5) käsitys kansallisesta sankarihahmosta.¹⁰⁴ Väitän, että kaikki nämä aspektit ovat löydettävissä Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumista.

Käsitys kansan antiikkisuudesta on vahvasti näkyvillä erityisesti kohdissa, missä korostetaan Kosovoa Serbian kansakulttuurin kehtona ortodoksisuuden kautta. Näitä kohtia ovat esimerkiksi toukokuun julkilausumassa kohdat, missä Kosovo asetetaan osaksi Serbian ortodoksisen kirkon historiallista jatkumoa: ”Kosovo ja Metohija, kaikkien 1500 Serbian ortodoksisen kirkon luostareiden, kirkkojen, perusteiden (*foundations*) ja monumenttien kanssa edustaa Serbian valtion erottamatonta osaa”.¹⁰⁵ Serbian kansa on ollut Kosovossa ensin ja Serbian kulttuuri on syntynyt siellä. Tämän takia Kosovon tulee kuulua myös jatkossa Serbialle. Kansakunnan kulta-aika ajoittuu myös Kosovon menettämistä edeltävälle ajalla: on selvää, että Kosovo Poljen taistelu lopetti serbialaisen kansakunnan kulta-ajan, kun Serbia joutui Osmanien valtakunnan alaiseksi. Tästä alkoi myös pitkä kausi, milloin serbialainen kansa ja sen kulttuuri oli uhattuna: ensiksi Osmanien valtakunnan alaisena, lyhyt itsenäisyys, Itävalta-Unkarin sodanjulistus, natsien miehitys ja sisällissota. Jugoslavian hajoamissodissa käsitys yliveraisuudesta muihin kansoihin verrattuna sai otteen – julkilausumissa tämä näkyy vieläkin siinä, että albaaneja syytetään Kosovon historiallisen perinnön tuhoamisesta eikä heitä pidetä oikeutettuna Kosovon alueeseen. Kansallinen sankarihahmo esiintyy julkilausumissa suoraan Pyhän Savan hahmona tai epäsuorasti viittauksena Kosovo Poljeen ja sitä kautta Prinssi Lazarukseen.

Primordiaaliseen nationalismiin liittyvä kokemus myyttisestä alkuperästä on omillaan vahvistamaan jonkun kansan kokemaa kiintymystä alueeseen, missä kyseisen kansan on väitetty syntyneen. Primordiaalisen nationalismin käsitys kansakunnan myyttisestä historiasta voidaan jakaa tutkija Pål Kolstøn mukaan neljään erilaiseen historiamyyttiin: *sui generis-myytti*, ja aiemmin mainittu myytti kansakunnan muinaisuudesta *eli antiquity*, *marttyyriius-myytti* sekä *antimurale-myytti*.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Özkırımlı 2000, 66–68.

¹⁰⁵ Serbian ortodoksisen kirkon ensimmäinen julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

¹⁰⁶ Kolstø 2005, 4.

Julkilausumissa esiintyvä Kosovo Poljen-taistelu ja sen käyttäminen perusteluna Kosovon kuulumiseen Serbialle on esimerkki *sui generis*¹⁰⁷-myytistä. Sui generis-myytillä tarkoitetaan kansakuntia erottavaa myyttiä: yleensä mitä lähempänä kaksi kansaa on toisiaan, pyrkii jompikumpi niistä erottumaan toisesta jollain tavalla. Kosovo Poljen-taistelumyyttiä ei jaa mikään muu Balkanin eteläslaavilainen kansa, vaan se on eksklusiivisesti serbialainen myytti: tällä se on pyrkinyt erottautumaan esimerkiksi kroaateista ja bosnialaisista, jotka muuten jakavat varsin paljon yhteistä historiaa ja kulttuuria. Marttyyriusmyytti kuuluu samaan perinteeseen: Kosovoa pidetään uhrina, jonka Serbia joutui (yhdessä Prinssi Lazaruksen kanssa) uhraamaan. Kansan kokemasta uhrauksesta on tehty identiteetinmuodostuksen lähtökohta.¹⁰⁸

Antimurale-myyttiä¹⁰⁹ voidaan pitää sui generis-myytin jonkinlaisena vastakohtana, sillä siinä kansa ei halua erottautua toisista, vaan kuulua johonkin suurempaan ryhmään.¹¹⁰ Antimurale- ja Sui generis-myytit eivät ole kuitenkaan toisiaan poissulkevia: ne molemmat esiintyvät myös Serbialla. Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumissa antimurale-myytti esiintyy käsityksenä, että Serbia kuuluu itseään suurempaan kristilliseen Eurooppaan. Tässä kristillisessä Euroopassa se kuitenkin kokee itsensä kristillisen uskon puolustajana ulkoista uhkaa vastaan.¹¹¹ Serbian tapauksessa tämä uhka on islaminuskoinen itä. Samanlaista antimurale-myytin käsitystä esiintyy myös vahvasti muualla Itäisessä-Euroopassa.¹¹² Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumissa tämä näkyy erityisesti Kosovo Poljen-taistelun muistamisena (siinä vastassa olivat islaminuskoiset osmanit) ja Kosovon islaminuskoisten albaanien torjumisella – Kosovoa ei voi luovuttaa albaaneille, sillä silloin islaminusko pääsisi taas tunkeutumaan Eurooppaan. Albaaneja syytetään julkilausumissa esimerkiksi Serbian ortodoksiselle kirkolle kuuluvien rakennusten ja pyhien paikkojen tuhoamisesta.¹¹³

Primordiaalinationalismi ei ole teoria, vaan kattotermi, jolla kuvaillaan erilaisia essentialistien nationalismin tulkintoja. Se ei ole tutkimussuuntaus, vaan sen edustajiksi tunnustautuvat lähes poikkeuksetta sitä kansat.¹¹⁴ Primordiaalinationalismi perustuu

¹⁰⁷ *sui generis* lat. tarkoittaa omaa lajiaan.

¹⁰⁸ Kolstø 2005, 18–21; 24; 26.

¹⁰⁹ Sana *antimurale* on latinaa ja tarkoittaa ”ennen seinämää tai muuria”

¹¹⁰ Kolstø 2005, 18–21.

¹¹¹ Kolstø 2005, 19–20; 25.

¹¹² Esimerkiksi Puolan, Unkarin ja Venäjän tapauksissa antimurale-myytti on osa kommunistisen järjestelmän jälkeistä nationalismikehitystä, katso esim. Kolstø 2005.

¹¹³ Serbian ortodoksisen kirkon toukokuinen ja marraskuinen julkilausuma – molemmat mainitsevat pelkonsa albaanien käyttäytymisestä Kosovon alueella sekä pelkonsa uuden albaanivaltion synnystä, jos Kosovo itsenäistyy ja liittyy osaksi albaniaa. Erit. toukokuisen julkilausuman kohta, joka alkaa ”The idea of dividing Kosovo and Metohija between Serbia and the self-proclaimed” Kosovo state...”

¹¹⁴ Özkırımlı 2000, 63–64.

paljolti *ethnosymbolismiin*, jolla tarkoitetaan primordiaalisen etnisen nationalismin symbolista perintöä ja käyttöä kansan keskuudessa.¹¹⁵ Julkilausumissa esiintyvää tapaa ajatella Kosovon merkitys serbialaisin ortodoksisuuden ja kulttuurin syntypaikkana voi hyvinkin kuvata etnosymboliseksi.¹¹⁶ Ethnosymbolismi hylkää ajatuksen siitä, että valtio olisi millään tavalla *keksitty*, vaan se nojautuu jo olemassaolevien myyttien, muistojen ja arvojen varaan.¹¹⁷ Serbian ortodoksiselle kirkolle ortodoksisuus on se voima, jonka päälle Serbia rakentuu ja Kosovo on tämän voiman keskus.¹¹⁸

Kuuluisa etnosymbolisen nationalismin tutkimuksen uranuurtaja John Armstrong kirjoittaa, että etnosymbolismi olettaa kansakunnan olevan (myyttisestä) antiikista kulkeutunut jatkumo, joka syntyy ennen kaikkea *toisen kansan kohtaamisen kokemuksesta*.¹¹⁹ Tämä kohtaaminen näkyy julkilausumissa vahvasti erityisesti Kosovon albaanien mainitsemisella ja siinä, että kirkko kokee julkilausuman valossa myös Euroopan Unionin tällaiseksi vieraaksi kansaksi. Euroopan Unionin vaatimukset, johon Serbian valtio on kirkon mukaan suostumassa kansainvälisen paineen alaisena, saa kirkon kokemaan koko Euroopan Unionin vieraaksi.¹²⁰

Armstrong väittää myös, että myytit, symbolit ja kommunikaatiotavat ovat etnosymbolismin valossa paljon voimakkaampia kansallisen identiteetin säilyttäjiä kuin puhtaasti fyysiset seikat.¹²¹ Hän jakaa nämä säilyttäjät kahteen luokkaan maantieteellisen sijainnin perusteella: Vähä-Aasiassa ja Lähi-Idässä nousi Armstrongin mukaan valloilleen käsitys, että etnisuus on genealogista, kun taas Euroopassa (tästä esimerkkinä Balkan ja Itäinen-Eurooppa) se on territoriaalista. Toinen nationalismia muokannut tekijä etnosymbolismin mukaan on uskonto (Armstrong mainitsee tässä vain islamin ja kristinuskon), mihin etnosymbolismi assosioituu.¹²² Nämä molemmat tekijät näkyvät varsin selkeästi julkilausumissa: Kristinuskon muoto (Serbian ortodoksinen kirkko), jonka alku on tietyssä maantieteellisessä paikassa (territoriollisuus, Kosovo) on kansakunnan lähtökohta.¹²³

¹¹⁵ Özkırımlı 2000, 168.

¹¹⁶ Molemmissa julkilausumissa viitataan useampaan kertaa Kosovoon Serbian kulttuurin syntypaikkana.

¹¹⁷ Özkırımlı 2000, 168.

¹¹⁸ Serbian ortodoksisen kirkon ensimmäinen julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

¹¹⁹ Özkırımlı 2000, 170–172; Armstrong 1982, 4.

¹²⁰ Serbian ortodoksisen kirkon ensimmäinen julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

¹²¹ Armstrong 1982, 9.

¹²² Armstrong 1982, 13.

¹²³ Serbian ortodoksisen kirkon ensimmäinen julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija; Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Communiqué of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church on Kosovo and Metohija

Näin ollen julkilausumien perusteella voidaan sanoa, että Serbian ortodoksisen kirkon käsitys Kosovosta on etnosymbolinen.

4.4 Serbian ortodoksinen kirkko ja Kosovon albaanit

Julkilausumissa ortodoksisen kirkon kannat nivoutuvat tiukasti yhteen Serbian historiallisen perinnön kanssa.¹²⁴ Molemmissa julkilausumissa useamman kerran mainittu kiista Kosovon albanialaisten on perua jo Jugoslavian sosialistisen liittotasavallan ajalta.¹²⁵ Toisessa julkilausumassa mainitaan myös useamman kerran huoli Kosovossa asuvia serbejä kohtaan, mikäli Kosovon itsenäisyys tunnustettaisiin.¹²⁶ Myöskin kirkon edustajien mainitsema kansainvälisen yhteisön paine ja pelko siitä, että esimerkiksi Euroopan Unioni tai Yhdistyneet Kansakunnan päätökset ajavat kirkon ohitse ovat esimerkki useiden Itäisen Euroopan kirkkojen kokemasta kansallisten tai ylikansallisten järjestelmien pelosta. Toisessa julkilausumassa mainittu pelko Jugoslavian hajoamissotien uusiutumisista on myös selvä yhteys sekulaariin historiaan. Ensimmäisessä julkilausumassa viitataan albaaniseperatisteihin ja Kosovon vapautusarmeijaan (KLA), jotka kielivät muistoja Jugoslavian hajoamissodista ja Kosovon sodasta 1990-luvun lopulla.¹²⁷

Jugoslavian sosialistisen liittotasavallan hajoamisen yhteydessä Kosovon itsenäisyysshalut nousivat pintaan. Seurauksena oli aseellinen konflikti, joka herätti myös Serbiassa uuden etnonationalismin ajan, johon myös Serbian ortodoksinen kirkko antoi oman osansa. Konfliktin juuret kuitenkin syntyivät ja 1980-luvun alussa. Vuonna 1981 albaanimielenosoituksissa tuhottiin Pećin luostarialueen rakennuksia sytyttämällä ne tuleen: Kosovon alueen luostarilaitoksen ja sen rakennusten tuhoaminen näkyy vieläkin pelkona julkilausumissa.¹²⁸

Nämä albaanilevottomuudet saivat 21 Serbian ortodoksisen kirkon pappia kirjoittamaan julkilausuman vuonna 1982, jossa he vertasivat Kosovon aluetta Jumalan juutalaisille lupaamaan pyhään maahan. Kirjeen mukaan:

¹²⁴ Molemmissa julkilausumissa kannetaan useammassa kohdin huolta esimerkiksi Kosovon alueella olevien kirkkojen ja luostarien kunnosta.

¹²⁵ Wieser 2014, 146–151.

¹²⁶ Serbian ortodoksisen kirkon ensimmäinen julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

¹²⁷ Wieser 2014, 152–153; Serbian ortodoksisen kirkon molemmat julkilausumat.

¹²⁸ Perica 2004, 123–124.

” Kyseessä on Serbian kansan spirituaalisen, kulttuurillisen ja historiallisen identiteetin ongelma... [N]iin kuin juutalainen kansa, joka palaa Jerusalemiin selvitäkseen hengissä, Serbian kansa taistelee jälleen kerran sitä samaa taistelua Kosovosta, jonka esi-isämme aloittivat vuonna 1389 Kosovo Poljessa... Ja kun juuri näyttää siltä, että taistelu on lopulta voitettu, Kosovo viedään taas meiltä pois ja emme tule olemaan enää se, joka olemme aina olleet! ...Ilman liioittelun häivääkään, voidaan sanoa, että Kosovon albaanit ovat aloittaneet kansanmurhan Kosovon serbejä kohtaan. Albanialainen pyrkimys kohti etnisesti homogeenistä albanialaista Kosovoa ilman serbejä on todiste kansanmurhasta.” ¹²⁹

Tämä Kosovon ja Pyhän Maan (Palestiinan) välinen paralleeli on peräisin jo vuodelta 1930, serbialaisen kirjailijan Jovan Dučićsinin kirjasta ”Kirjeitä Palestiinasta” ja lietsoi yhä enemmän eripuraa Serbian ja Kosovon albaanien välille. Tätä paralleelia käytetään myös ensimmäisessä julkilausumassa, jossa Kosovoa verrataan Jerusalemin kaupunkiin ja puhutaan Kosovo-testamentista. ¹³⁰

Vastakkainasettelu kirkon puolelta jatkoi koko 1980-luvun. Serbian ortodoksisen kirkon papit alkoivat julkaista listoja albaanien väitetyistä tuhotöistä Serbian ortodoksisen kirkon omaisuutta kohtaan Kosovossa. 1980-luvun puolivälissä Serbian lehdistö lähti mukaan tähän vastakkainasetteluun ja pysyi kirkon kannan puolella: Serbiaa ei voinut erottaa sen hengellisestä kotimaasta eli Kosovosta antamalla se albaanien käsiin. Etnonationalistinen käsitys Kosovosta albaanien itselleen varastamana Serbian sydänmaana vahvistui 1980-luvun loppuun asti ja kun uusi presidentti Slobodan Milošević astui valtaan, hän pyrki rauhoittamaan Kosovon arkaa tilannetta. Serbian ortodoksinen kirkko käytti tätä tilaisuutta hyväkseen ja rakensi alueelle yhä uusia luostareita ja kirkkoja. Miloševići suhde kirkkoon pysyi ensialkuun hyvinkin epämääräisenä, kunnes hän vuonna 1991 matkusta Athos-vuorelle ja sen luostarilaitoksen luokse Kreikkaan. Tämä nähtiin selvänä erottaumisena kommunistimenneisyydestä ja ortodoksisen uskon tukemisena. Serbian ortodoksinen kirkko pääsi uudella tavalla mukaan Serbian valtiolliseen politiikkaan. Tämän myötä luotiin valtiollisia dokumentteja kirkon roolista: niissä linjattiin, että kirkkoa on suojeltava kansallisena instituutiona. Kirkko myös linjasi, ettei halua olla Länsi-Euroopan junioripartneri ja että kirkko haluaa kristillisen Euroopan. ¹³¹ Tämä linjaus näkyy edelleen kirkon julkilausumissa. ¹³² Kysymys on myös siitä, onko kansainvälisellä yhteisöllä valtaa sanella että kuuluuko Kosovo albaaneille vai serbeille.

¹²⁹ Perica 2004, 125.

¹³⁰ Perica 2004, 125-126; Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Serbian ortodoksisen kirkon ensimmäinen julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

¹³¹ Perica 2004, 129–131.

¹³² Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian

1990-luvun alussa Kosovo Poljen taistelun itä-länsi-jakolinja oli jälleen voimissaa, kun kirkon piirissä alkoi vahvistoa käsitys siitä, että islamilainen fundamentalismi oli suurin syy Kosovossa kasvavalle albaaninationalismille.¹³³ Samaa pelkoa esiintyy myös julkilausumissa.¹³⁴ Islaminuskolla on kuitenkin Jugoslavian liittotasavallan Kosovossa pieni rooli muihin muslimimaihin verrattuna. Islamin yhteiskunnallinen rooli alkoi kasvamaan vasta hajoamissotien alettua, kun uskonto alettiin nähdä etnisyyden yhteydessä albaaneita yhdistävänä tekijänä.¹³⁵

Orthodox Church on Kosovo and Metohija

¹³³ Perica 2004, 145.

¹³⁴ Serbian ortodoksisen kirkon julkilausuma: Serbian ortodoksisen kirkon ensimmäinen julkilausuma: Message of the Holy Assembly of Bishops on Kosovo and Metohija.

¹³⁵ Repo–Saeed & Laitila 2019, 231.

5. Serbian valtion suhtautuminen Kosovo-kysymykseen

5.1 Serbian progressiivinen puolue (SNS), Serbialainen puoluepolitiikka ja Kosovo-kysymys

Financial Times lehden artikkelissa Vučićin kanssa tarttuu heti alussa nykyisen Serbian hallituksen modernisoivaan otteeseen ja viittaa siihen, miten edellinen yritys modernisoida Serbiaa progressiivisen pääministerin johdolla päättyi pääministerin poliittiseen murhaan.¹³⁶ Serbian nykyinen progressiivinen ja pro-Eurooppalainen politiikka on pääasiallisesti Serbian progressiivisen puolueen ohjaamaa, ja Aleksandar Vučić on johtanut sitä vuodesta 2012 alkaen ensin pääministerinä ja sittemmin presidenttinä, todennäköisesti vuoteen 2020 asti.

Serbian progressiivinen puolue syntyi tarpeesta lähentyä lännen ja Euroopan Unionin kanssa turvatakseen Serbian poliittisen ja ekonominen tilanteen, erityisesti Kosovon itsenäisyysjulistuksen jälkeen. Se on poliittiselta kannaltaan maltillinen, poliittiseen keskustaan sijoittuva, konservatiivinen ja EU-integraatiomyönteinen puolue.¹³⁷ Sosioekonomisesti se sijoittuu keskustaoikeistoon kannattaen maltillista leikkauspolitiikkaa, markkinamyönteisiä uudistuksia, julkisten palveluiden yksityistämistä ja työlakien helpottamista.¹³⁸ SNS toimii puolueena myös Kosovossa, missä sillä tärkeä alaorganisaatio, joka toimii Kosovon serbivähemmistön avulla.¹³⁹

Serbian progressiivinen puolue syntyi myös EU-integraatioprosessin takia. Sen perusti joukko kansanedustajia, jotka erosivat Serbian radikaalipuolueesta, joka vastusti kiivaasti Euroopan unionia. Tarkoituksena oli osoittaa, että oli mahdollista olla puolue, joka ajaa samalla maltillista serbialaista nationalismia sekä kannattaa Euroopan Unionin jäsenyyttä ja integraatioprosessia. Serbian radikaalipuolueen hajoaminen oli suurin muutos Serbian poliittisessa kentässä sitten sosialismin kaatumisen, ja se näyttää kannattaneen poliittisesti: vain pieni osa Serbian radikaalipuolueen jäsenistä jäi kannattamaan kovaa äärintationalistista linjaa. Suuri osa siirtyi Serbian progressiiviseen puolueeseen kasvattaen näin sen kannattajakuntaa. Myös se, että Serbian progressiivisen puolueen puheenjohtajat olivat entisiä nationalisteja, sai myös kannattajia siirtymään puolueen kelkkaan.¹⁴⁰ Artikkelin valottaa tätä

¹³⁶ Serbian pääministeri Zoran Đinđić salamurhattiin vuonna 2003, kun hän oli menossa tapaamaan Ruotsin ulkoministeriä.

¹³⁷ Stojiljković & Spasojević 2018, 372.

¹³⁸ Bandovic & Vujacic 2014, 55–56.

¹³⁹ Stojiljkovic & Spasojevic 2018, 380.

¹⁴⁰ Bandovic & Vujacic 2014, 54.

samaa tapahtumaa ja viittaa myös Vučićin entisiin poliittisiin kantoihin, kun puhutaan Vučićin *ääninationalistisesta* menneisyydestä.¹⁴¹

Ensimmäisissä vaaleissaan (2012) Serbian progressiivinen puolue sai suurimman äänimäärän. Radikaalipuolue ei saanut enää yhtään edustajaa läpi parlamenttiin. Serbian progressiivinen puolue ei päässyt kuitenkaan hallitusvastuuseen, vaan hallitus muodostettiin Serbian demokraattisen puolueen ja Serbian sosialistisen puolueen välille. Kuitenkin Serbian demokraattisen puolueen presidenttiehdokkaan yllättävä häviäminen saman vuoden presidentinvaaleissa sai Serbian sosialistisen puolueen muodostamaan koalitionhallituksen Serbian progressiivisen puolueen kanssa.

Kaikki Serbian progressiivinen puolueen politiikkaa Aleksander Vučićin kaudella on kuitenkin keskittynyt yhden kysymyksen ratkaisemiseen – mitä tehdä Kosovon kanssa? ”Minulla on pakkomielle Kosovoon”, Vučić sanoo artikkelissa. ”Ilman tämän ongelman ratkaisemista kaikki mitä olen saavuttanut tähän mennessä ei tule olemaan kestävä. Silloin jo ensimmäinen kriisi tappaisi meidät.” Artikkeliki kertoo, että ilman Kosovo-kysymyksen ratkaisua EU-jäsenyyttä ei heru. Artikkeliki mainitsee nationalismin ja Serbian ortodoksisen kirkon vastustuksen.¹⁴² Serbian progressiivisen puolueen kanta Kosovoon on ollut vaihteleva: puolueen virallisessa periaateohjelmassa (kohdassa 3.1) lukee selvästi: *Serbian progressiivinen puolue ei voi eikä aio tunnustaa Kosovon itsenäisyyttä.*¹⁴³ Saman puolueohjelman mukaan SNS on kuitenkin valmis etsimään molempia osapuolia tyydyttävän ratkaisun ja että Kosovon ja Metohijan alue on yhtä paljon serbialainen kuin albanialainen.¹⁴⁴ Koko puolueohjelman sävy on optimistinen ja sovitteleva – ratkaisu on löydettävä.

Serbian progressiivinen puolue on ottanut Kosovo-kysymyksen sekä sisä- että ulkopoliittikaansa keskiöön: sen on tasapainoiltava Euroopan Unionin jäsenneuvotteluiden toivon ja Kosovon menettämisen pelon välillä. Sisäpolitiikassa sen on myös keskusteltava muiden puolueiden kanssa, missä se sijaitsee maltillisesti kiistan keskellä. Progressiiviset liberaalipuolueet ovat valmiita luopumaan Kosovosta Euroopan Unionin tähden varsin löyhillä vaatimuksilla, kun taas oikealla olevat puolueet ovat hanakasti Kosovosta luopumista ja Euroopan Unionia vastaan. Serbian progressiivisen puolueen on siis pyrittävä taiteilemaan näiden Serbian sisäpoliittisen spektrumin keskellä ja pyrittävä silti pysymään kiinni vallassa.

¹⁴¹ Financial Times ”Vucic: I’m obsessed with Kosovo”, 2018.

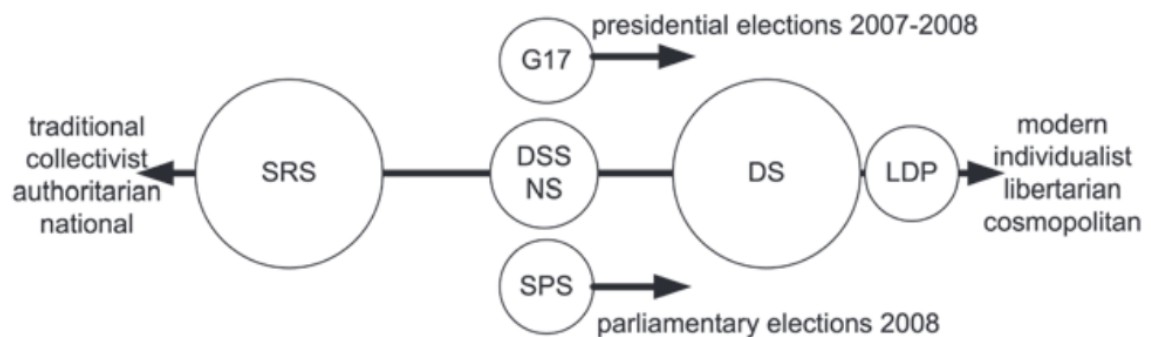
¹⁴² Financial Times ”Vucic: I’m obsessed with Kosovo”, 2018.

¹⁴³ Serbian progressiivisen puolueen periaateohjelma 2011, 37.

¹⁴⁴ Serbian progressiivisen puolueen periaateohjelma 2011, 38.

Puolueen parlamenttivaaleissa saatu kannatus takaa sille kuitenkin varsin laajan mandaatin hoitaa Kosovoon liittyviä asioita sekä sisä- että ulkopoliitikassa omalla tavallaan.

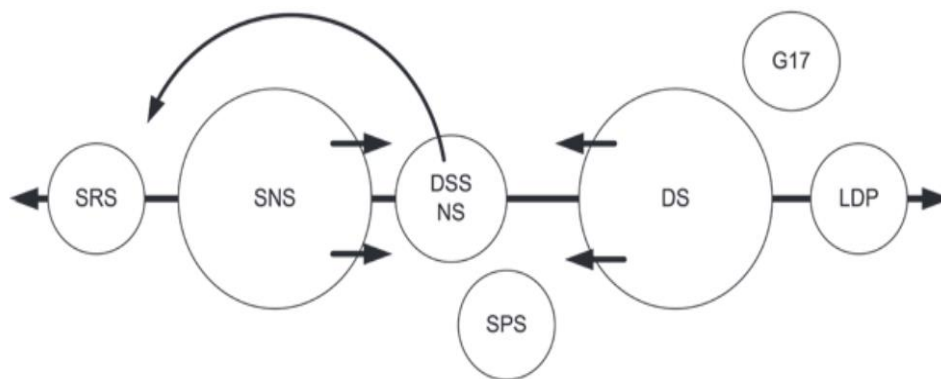
Serbian progressiivinen puolue sijaitsee serbialaisella puoluekentällä keskustaoikealla, mutta sillä on oikeistopopulistisille puolueille tyypillisiä piirteitä. Ymmärtääksemme puolueen sijoittumista serbilaiseen puoluekenttään, on tarkasteltava myös muita serbialaisia puolueita. Ennen vuotta 2008, jolloin Serbian progressiivinen puolue perustettiin, puoluekenttä oli jälkikommunistiselle yhteiskunnalla tyypillinen:

Kuva 2: Serbialainen puoluekenttä ennen vuotta 2008. Lähde: Dušan Spasojević 2016, 120.

Yllä oleva kuva esittää serbilaisen puoluekentän polarisoitumista ennen vuotta 2008. Oikealla puolella ovat liberaalidemokraattiset puolueet (Serbian liberaalidemokraattinen puolue [LDP], Serbian demokraattinen puolue [DS]), joille Euroopan Unionin jäsenyys ja sen vaatimat toimenpiteet olivat vaalitaiston keskellä. Keskellä kuvaajaa taas ovat poliittista keskustaa edustavat, (esimerkiksi sosiaalidemokraattiset) puolueet. Äärivasemmalla taas Serbian radikaalipuolue (SRS), joka edusti traditionaalisia, kollektiivisia ja äärinationalistisia arvoja. SRS on arvoiltaan selvästi muista puolueista erillään, ja tämä näkyi sen kyvyttömyydessä tehdä yhteistyötä muiden puolueiden kanssa.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Spasojevic 2016, 124.

Kuva 3: Serbialainen puoluekenttä vuoden 2008 jälkeen, mukana Serbian progressiivinen puolue. Lähde: Dušan Spasojević 2016, 124.

Kuva 3 esittää puoluekenttää vuoden 2008 jälkeen, kun Serbian progressiivinen puolue oli syntynyt. Serbian radikaalipuolueen valta on pienentynyt ja siirtynyt yhä enemmän oikealle. Serbian demokraattipuolue siirtynyt kannanotoissaan keskelle, ja tässä vaiheessa tiukentanut erityisesti mielipiteitään Kosovosta. Keskustapuolueet menettivät kannatustaan erityisesti Serbian radikaalipuolueelle, kun Serbian progressiivinen puolue raivasi tilaa keskeltä.¹⁴⁶

Serbian ulkopolitiikka on rakentunut Euroopan Unionin ja Kosovon pohjalle. Vuoden 2008 vaalien jälkeen EU:n vaatimukset jäsenyysneuvotteluiden toteuttamiseksi olivat varsin vaikeita toteuttaa ja aiheuttivat paljon vastustusta (erityisesti Kosovoon liittyvät) Pohjois-Kosovossa asuvien Serbien keskuudessa. Nämä siirtyivät tukemaan oppositiopuolueita, joihin myös Serbian progressiivinen puolue kuului. Nämä suuret muutokset aiheuttivat mellakoita Kosovon poliisivoimien ja Kosovon serbialaisten välillä vuonna 2011. Serbian demokraattinen puolue (jolta SNS oli onnistunut jo tässä vaiheessa viemään kannattajia) aloitti lokakampanjan progressiivista puoluetta vastaan. Se ei kuitenkaan toiminut, vaan progressiivisen puolueen kannatus kasvoi koko tämän ajan.¹⁴⁷ Nämä etniset väkivaltaisuuksien ovat vielä Vučićin mielessä, mikä näkyy hänen pelkonaan: jos Kosovo-kysymystä ei saada ratkaistua, voi koko niemimaa suistua taas väkivaltaisuuksiin.¹⁴⁸

Kun vuoden 2012 vaaleissa SNS sai ylivoimaisen enemmistön parlamenttiin, sen kampanja keskittyi erityisesti taloudellisiin ongelmiin sekä korruption kitkemiseen. Erityisesti

¹⁴⁶ Spasojevic 2016, 125-127.

¹⁴⁷ Spasojevic 2016, 121-124.

¹⁴⁸ Financial Timesin haastattelu ”I’m obsessed with Kosovo.”

korruptionvastainen kampanja toimi, sillä korruptiosta johtuneet talousongelmat olivat olleet läsnä sekä Serbian sisäisessä poliittisessa retoriikassa että Euroopan Unionin vaatimuksissa korruption kitkemiseksi. Vaalikampanjassa SNS tarjosi vain hyvin epämääräisiä vastauksia Kosovo-kysymykseen: äänestäjät joutuivat hyvin paljon itse tulkitsemaan, mitä ne tarkoittivat. Kosovo vastaan Euroopan Unioni-dilemma laskettiin vaalikampanjassa alas tärkeysjärjestyksessä ja se äänestystuloksen perusteella toimi. Vaikka vaalien jälkeen SNS:llä oli erimielisyyksiä Kosovon serbien kanssa, se pystyi taiteilemaan itsensä niistä irti sekä Euroopan Unionia että nationalistisia serbejä tyydyttävillä epämääräisillä vastauksilla. Lähes yhtä tärkeä tekijä puolueen sovittelyssä luonteessa oli Aleksandar Vučićin suuri henkilökohtainen suosio sekä kotimaassaan että EU-johtajien keskuudessa.¹⁴⁹

Vučićia käsittelevät artikkelit mainitsevat Serbian progressiivisen puolueen varsin värikkään historian useampaan kertaan. Vuoden 2003 parlamenttivaaleissa Serbian radikaalipuolue (josta progressiivinen puolue myöhemmin irtautui) sai suurimman äänisaaliin, vaikka sen puheenjohtajaa syytettiin samaan aikaan sotarikoksista Haagissa. Serbian radikaalipuolue on äärintationalistinen sekä suur-Serbiaa ajava puolue, jonka mukaan Serbialta on riistetty iso osa sen historiallisista alueista.¹⁵⁰ Puolueen ideologiaa on pidetty niin radikaalina, ettei muut serbialaiset puolueet ole suostuneet tekemään sen kanssa yhteistyötä. Puolueen ajamalle, kaikki Balkanin serbialueet yhdistävällä, populistiselle ideologialle oli ja on kuitenkin kannatusta. Isossa osassa puolueen politiikkaa on myös Kosovo. Aleksandar Vučić oli puolueen jäsen vuoteen 2008 asti, jolloin irtautui siitä muutaman muun puolue-eliittiin kuuluvan henkilön kanssa, johtohahmonaan Tomislav Nikolic. Irtautuneet jäsenet olivat tyytymättömiä puolueen suuntaan sekä mahdottomuuteen toimia muiden puolueiden kanssa. Irtautuneet jäsenet olivat myös yleisesti EU-jäsenyyden puolella. Puoluetta kuitenkin leimaa varsin omaleimainen äänestäjäkunta: vaikka puolue progressiivisesti ja julkisesti kannattaa Euroopan Unionin jäsenyyttä, sen äänestäjät eivät sitä kannata.¹⁵¹

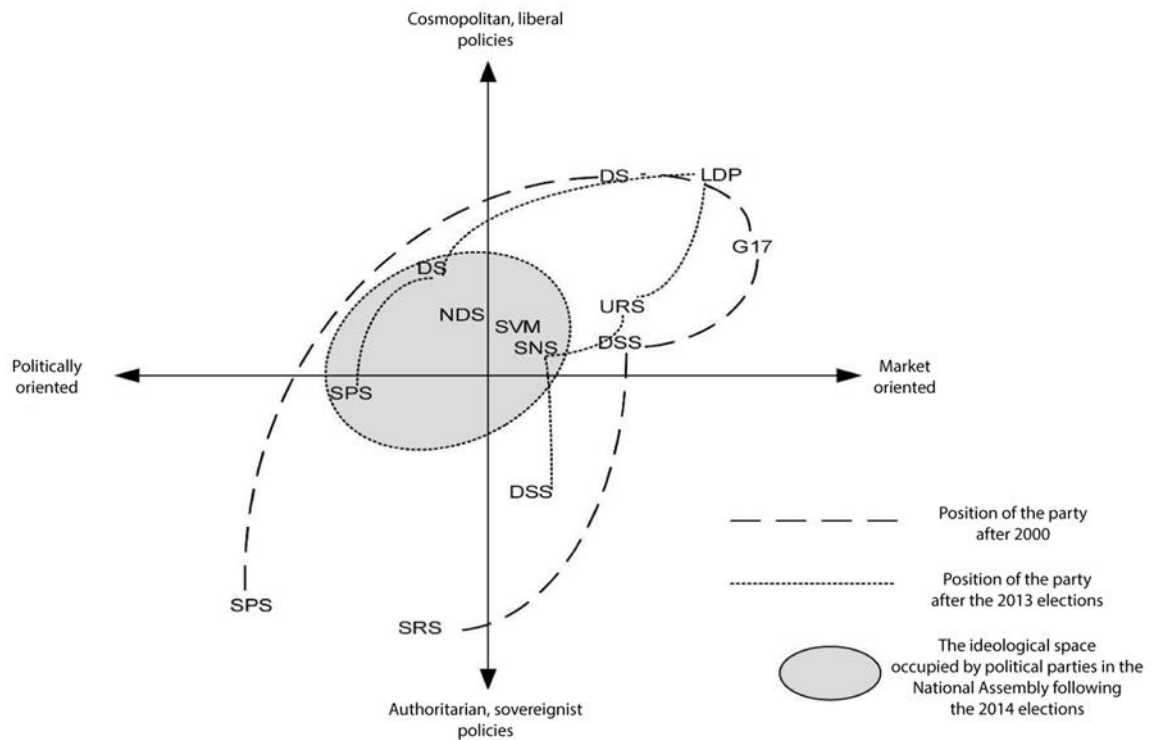
2014 Serbiassa järjestettiin ennen aikaiset parlamenttivaalit johtuen Serbian progressiivisen puolueen ja Serbian sosialistisen puolueen välisistä jännitteistä. Vučićin henkilökohtainen suosio oli jatkanut kasvuaan huimasti. Serbian progressiivisen puolueen johtama koalitio voitti vaalit saaden 48% äänistä. Puolueet, joille jyrkkä suhtautuminen Kosovo-kysymykseen oli vaalien keskeinen pointti eivät ylittäneet äänikynnystä. Näin

¹⁴⁹ Spasojevic 206, 123–129.

¹⁵⁰ Stoyarova & Vykoupilova 2017, 96–110.

¹⁵¹ https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2012&mm=04&dd=18&nav_id=79833, gallup vuodelta 2012, SNS:n vaalivoiton jälkeen.

Kosovoon liittyvät kahdenkeskiset suhteet sekä Euroopan Unionin integraatiokysymys jäivät erityisesti SNS:n ja sen johtaman koalition harteille. Muut puolueet lähenivät poliittisilta kannoiltaan kohti Serbian progressiivista puoluetta, kun voittaminen kannatuksen perusteella alkoi näyttää mahdottomalta. Kaikki puolueet vuoden 2014 hallituskoalitiossa lähentyivät SNS kantaa Kosovo-kysymykseen liittyen.¹⁵²

Kuva 4: Puolueiden ryhmittäminen lähelle SNS:n poliittisia kantoja vuoden 2014 parlamenttivaalien jälkeen. Lähde: Mladenovic & Stojiljkovic 2015.

Nykyinen Serbian hallitus koostuu Serbian progressiivisesta puolueesta, Serbian eläkeläisten puolueesta (PUPS), Serbian sosialistisesta puolueesta (SPS), Serbian sosiaalidemokraattisesta puolueesta (SDPS), Sosialistisesta liikkeestä (PS) ja Serbian kansanpuolueesta (SNP). Vaikkakin SNS on muista hallituspuolueista katsottuna oikealla, kaikkia näitä puolueita yhdistää kuitenkin melko samanlaiset sosioekonomiset ja poliittiset tavoitteet. Kaikki hallituskoalition puolueet ovat myös luokiteltavissa populistisiksi puolueiksi. Kosovo-kannoissaan hallituskoalition muut puolueet ovat ottaneet Serbin progressiivisen puolueen kannan omakseen. Hallitus toteuttaa siis Vučićin johdolla linjaa, jossa taiteillaan Euroopan Unioniin integroitumiseen vaadittujen uudistusten ja Kosovoon liittyvien nationalististen pyrkimysten välillä. Sekä Serbian progressiivisen puolueen että

¹⁵² Spasojevic 2016, 126–128.

Aleksandar Vučićin henkilökohtainen suosio ja voima on Serbian kansallisessa politiikassa niin suuri, että se pystyy ajamaan muut puolueet kanssaan samalle poliittiselle akselille. Tämä helpottaa sen kykyä tehdä erityisesti Kosovoon ja Euroopan Unioniin liittyviä käytänteitä ja erottaa sen selvästi edeltäjästään, Serbian radikaalisesta puolueesta, joka ei pystynyt yhteistyöhön muiden puolueiden kanssa. Maltilliselle, EU-myönteiselle serbinationalistipuolueelle on siis selvästi kannatusta.

5.2 Moderni nationalismi, Serbian progressiivinen puolue ja Kosovo

Verrattuna Serbian ortodoksiseen kirkkoon ja sen kannanottoihin Kosovo-kysymykseen liittyen Serbian politiikka on Aleksandar Vučićin kaudella ollut maltillisen modernia nationalismia kannattavaa. Tämä lähtökohta johtuu erityisesti Serbian radikaalipuolueesta ja sen äärinationalistisesta ideologiasta irtautumisesta. Maltillisempi kanta saa haalittua enemmän kannattajia, mikä näkyy puolueen vaalivoitoissa vuodesta 2012 eteenpäin.¹⁵³

Financial Timesin artikkelissa kuvaillaan Vučićin siirtymistä pois Serbian radikaalipuolueen äärinationalistisesta ideologiasta sekä Miloševićin ajan suur-Serbiaa ajavasta nationalismista. Radikaalipuolueen etnonationalismi ja Miloševićin ajan Jugoslavialainen nationalismi ovat molemmat vaikuttaneet Serbian progressiivisen puolueen ja Vučićin ajamaan moderniin nationalismiin. Moderni serbilainen moderni nationalismi sisältää ajatuksia molemmista, mutta huomattavasti lievempänä.

Modernin serbialaisen nationalismin voidaan katsoa syntyneen 1800-luvun lopulla osana yleiseurooppalaista kansallisliikkeen heräämistä.¹⁵⁴ Modernilla nationalismilla tarkoitetaan Eric Hobsbawnin ja Ernest Gellerin määritelmää mukaillen periaatetta, jonka mukaan kukin poliittinen ja kansallinen yksikkö tulisi olla kongruentti toisensa kanssa. Tämä määritelmä auttaa meitä erottamaan modernin nationalismin muista nationalismin lajeista.¹⁵⁵

Serbialainen nationalismi kuitenkin poikkesi hieman yleiseurooppalaisesta nationalismista: kun muualla kansakunnan käsite kietoutui yhteisen kielen ympärille, serbialainen nationalismi rakentui vahvasti uskonnon pohjalle. Tähän on useita syytä, joista monet ovat jo ennalta mainittuja: Osmanivaltakunnan millet-systeemi, joka jakoi ihmiset

¹⁵³ Serbian vaalilautakunnan kotisivuilta löytyy tilastot jokaisesta parlamenttivaalista, <https://www.rik.parlament.gov.rs/>. SNS:n kannatus on noussut jokaisessa vuoden 2008 aikana tai jälkeen järjestetyssä vaalissa.

¹⁵⁴ Hobsbawm 2012, 23.

¹⁵⁵ Hobsbawm 2012, 9; Gelner 1983, 1.

uskonnollisen ryhmittymisen mukaan ja lähikansojen kielellinen yhtäläisyys ovat näistä kuitenkin tärkeimmät. Vahva vaikuttava serbialaisen nationalismin rakennusaines oli myös illyrialainen nationalismi, joku syntyi nykyisen Kroatian, Slovenian ja Slavonian alueella Ranskan vallan aikana 1800-luvun lopussa. Illyrialainen nationalismi perustui erityisesti ajatukseen eteläslaavien eli jugoslaavien yhtenäisyydestä. Voitaisiin myös puhua siis jugoslaviaalaisesta nationalismista.¹⁵⁶

Huomattavaa on siis, että moderni serbialainen nationalismi kehittyi kahden erilaisen lähtökohdan ristitulella. Oma, ortodoksista kansaa korostava ja illyrialaista, yhtenäistä eteläslaavilaista identiteettiä korostava nationalismi ovat molemmat vielä näkyvissä nykyaikaisessa serbialaisessa nationalismissa. Haastatteluissa mainitaan Vučićin toimineen Jugoslavian viimeisemmän presidentin Slobodan Miloševićin informaatioministerinä. Informaatioministerin virka oli periaatteessa tuottaa propagandaa Serbian ja serbialaisuuden puolesta, rajoittaa journalistien toimintaa maassa sekä kääntää Serbian tekemiä sotarikoksia muiden osapuolten syyksi. Financial Timesin artikkelissa Vučić kommentoi menneisyyttään sanomalla, että ”jokainen alkaa varmasti jossain vaiheessa miettimään, ovatko ne radikaalit asiat jotain minkä vuoksi oikeasti taistella.”¹⁵⁷

Vučić oli myös omaltaan vastuussa Serbian halusta laajentua entisen Jugoslavian alueelle. Tässä osassa illyrialainen nationalismi tulee käänteisesti esille, ja muuttuu serbialaiseen muotoon: kun 1800-luvun illyrialaiset ajattelijat totesivat, että eteläslaavilaisten kansojen tulisi olla samanarvoisia keskenään, tämä nationalismi muuttui erityisesti Jugoslavian hajoamissotien yhteydessä ja niiden jälkeen serbialaista ylivaltaa korostavaan muotoon.¹⁵⁸

Moderni serbialainen nationalismi on myös rakentunut vahvasti suhteessa Kosovoon ja muihin entisiin Jugoslavian osatasavaltoihin. Tämä näkökulma on peräisin erityisesti Jugoslavian viimeisiltä vuosilta 1980-luvun lopusta ja 1990-luvun alusta. Serbialaiset akateemikot julkaisivat vuonna 1986 julkilausuman, jonka mukaan Kroatia ja Slovenia olivat rakentaneet omaa valtioitaan ottamatta huomioon koko liittotasavallan etua. Serbialainen akatemia syytti Kroatiaa ja Sloveniaa myös siitä, etteivät ne olleet antaneet omien osatasavaltojensa rajojen sisällä asuvien serbivähemmistöjen luoda itselleen omaa itsehallintoa. Kroatia ja Slovenia olivat jo pidempään halunneet suurempaa autonomiaa Jugoslavian sisällä, erityisesti taloudellisista syistä. Tämä aiheutti Serbian liittotasavallassa

¹⁵⁶ Hobswsam 2012, 106; 120; 135.

¹⁵⁷ Financial Timesin haastattelu ”I’m obsessed with Kosovo”.

¹⁵⁸ Hobswsam 2013, 106.

vahvan reaktion ja kääntymisen sisäänpäin. Nykyaikainen serbinationismi alkoi muodostua.¹⁵⁹

Jugoslaviassa Kosovolla ei ollut samankaltaista osatasavallan asemaa kuin vaikka Serbialla tai Kroatialla. Halu omaan osatasavaltaan ja autonomian laajentamiseen alkoi kasvamaan myös Kosovon sisällä. Tämä aiheutti laajamittaisia protesteja esimerkiksi Pristinan yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa. Vuonna 1987 Serbian akatemia julkaisi julkilausuman, missä se syytti Kosovon albaaneja Kosovon serbivähemmistöjen murhista ja etnisestä puhdistuksesta. Tällaiselle toiminnalle ei ollut mitään todellista näyttöä, mutta se aiheutti silti jyrkän negatiivisen asenteen kasvun Kosovon albaaniväestöä kohtaan.

Milošević järjesti vastaprotesteja Kosovoon hankkiakseen erityisesti siellä asuvien serbien tuen. Hän kuljetti Serbian ja Montenegron alueelta lukusia etnisesti serbitaustaisia henkilöitä marssimaan Kosovon kaduilla. ”Tämä on teidän maanne”, hän sanoi kehotuspuheessaan. Kun Kosovo alkoi vaatia sille osatasavallan statusta, sai Serbia siitä loistavan syyn pitää äänestys pitäisikö osatasavaltojen autonomiaa kaventaa: syyksi annettiin separatististen asenteiden leviämisen estäminen.¹⁶⁰

Yksi Miloševićin uudenlaisen nationalismin pyörteessä esiinnoussut henkilöahamo oli Serbian radikaalipuolueen puheenjohtaja Vojislav Seselj, joka herätti uudelleen henkiin serbialaisen četnikki-järjestön. Partisaanitaustaiset četnikit olivat nousseet toisen maailmansodan aikana Uštasan johtamaa Kroatiaa vastaan, ja Seselj käytti tätä kuvastoa uudestaan herättääkseen eripuraan serbien ja muiden Jugoslavian vähemmistökansojen (kuten Kosovon albaanien) välillä.¹⁶¹

Erityisen selvää on, että sekä jugoslavialaisen nationalismin serbikeskeinen muoto ja Serbian radikaalipuolueen käyttämä etnosentrinen nationalismi ovat vaikuttaneet Aleksandar Vučićin ja sitä kautta Serbian progressiivisen käsitykseen nationalismista, sekä siihen miten puolue suhtautuu Kosovoon. Financial Times lehden artikkelissa mainitaan vuonna 2018 luonnosteltu sopimus, jossa Serbia ja Kosovo vaihtaisivat keskenään maa-alueita ja näin niiden rajat siirtyisivät. Tällainen ratkaisu huokuu vahvasti jugoslavialaisen nationalismin kaikuja: Jugoslavian hajoamissotien sekä Kosovo-kriisin alkeet on Serbian mukaan kytkeytyneitä ongelmaan siitä, miten pitää kaikki etnisesti serbit, jotka ennen asuivat Jugoslavian eri osatasavalloissa, Serbian yhden saman poliittisen yksikön alla.

¹⁵⁹ Posa 1998, 69–72.

¹⁶⁰ Posa 1998, 72–74.

¹⁶¹ Posa 1998, 75–76.

Artikkeli myös mainitsee Serbian ortodoksisen kirkon vahvana Kosovon irtautumiseen Serbiasta vastustajana. ”Useimmat serbit pitivät sitä (Kosovoa) serbialaisen kansan ja Serbian ortodoksisen kirkon syntypaikkana. He vastustavat irtautumista vahvasti.”¹⁶² El Pais-lehden artikkelissa Serbian ortodoksisen kirkon suhdetta Vučićin yhteistyöhön Euroopan Unionin kanssa kommentoidaan kertomalla, että ortodoksisen kirkon mielestä Kosovon itsenäisyyden tunnustamisen hinta Euroopan Unioniin pääsyn ehdoksi on liian kova. Vučić sanoo itse olleensa loukkaantuneen näistä kommenteista. Hänen mielestään on löydettävä yhteisymmärrys ja ratkaisu.¹⁶³ Molemmat kommentit näyttävät serbialaisessa yhteiskunnassa läsnä olevan etnonationalismin hengen, jota pitää yllä ennen kaikkea Serbian ortodoksinen kirkko, mutta joka myös Serbian hallituksen, Vučićin ja SNS:n on otettava huomioon. El Pais-lehdessä Vučić myöntää nationalistisen juovan: ”Kaikki ei ole niin helppoa. Serbian ja Kosovon albaaniaalaisten välillä on vielä paljon vihaa, mutta meidän tulee yrittää päästää siitä yli ja löytää kompromissi. Jos kysyt minulta, olenko optimistinen, en ole. Aiomme silti siltä investoida suuren vaivaa kompromissin löytämiseksi. En voi olla varma kuitenkaan siitä, tekeekö toinen osapuoli (Kosovo) samoin”.¹⁶⁴

5.3 SNS, eurooppalaisuus, Euroopan Unioni ja Kosovo

”Serbialainen yhteiskunta on jotenkuten väsynyt... Aloitimme [Euroopan Unionin] jäsenprosessin vuonna 2000 ja se on kestänyt nyt jo 18 vuotta. Toivotaan, että saamme vietyä sen loppuun vuonna 2025 (Niin kuin Euroopan komissio on ehdottanut) Tästä ei kuitenkaan ole mitään varmuutta; se riippuu EU-maista, ja samaan aika meillä on Kosovo esteenä.”, sanoo Vučić El Pais-lehden haastattelussa.¹⁶⁵

Serbian suhde Euroopan Unioniin ja sen integroitumiskehitys ovat poliittisia diskursseja, jotka ovat kulkeneet käsi kädessä Kosovo-kysymyksen kanssa. Ennen Serbian progressiivisen puolueen ilmestymistä serbialaiselle puoluekentälle, olivat Euroopan Unioni ja Kosovo varsin usein vastakkaiset voimat serbialaisessa poliittisessa diskurssissa. Serbian radikaalipuoluetta esimerkiksi leimasi vahva euroskeptismi. Serbian progressiivinen puolue pyrkii tasapainottelemaan Euroopan Unioniin integroitumisen ja Kosovon aiheuttamien jännitteiden välillä.

¹⁶² Financial Times” Vučić: I’m obsessed with Kosovo.”

¹⁶³ El Pais: Vučić: Putin is Serbias friend, but he respects out path to the EU.

¹⁶⁴ El Pais: Vučić: Putin is Serbias friend, but he respects out path to the EU.

¹⁶⁵ El Pais: Vučić: Putin is Serbias friend, but he respects out path to the EU.

Serbian progressiivinen puolue on leimaantunut Serbian Eurooppalaista integraatiota ajavaksi puolueeksi. Tämä *eurooppalaistumiseksi* kutsuttu prosessi on alkanut Serbiassa kuitenkin jo 2000 luvun alussa, kun presidentti Slobodan Milošević syöstiin vallasta. Eurooppalaistumisella tarkoitan jonkun valtion sijoittamista itsensä formaalien ja informaalien EU normien mukaisesti päästäkseen jäsenkandidaatiksi.¹⁶⁶ Serbian progressiivisen puolueen perustamisen jälkeen Serbia on kuitenkin saavuttanut merkittäviä virstanpylväitä matkalla jäsenyyteen: 2009 viisumivaatimukset purettiin serbialaisilta, jotka matkustivat Shengen-alueelle ja Serbia haki virallisesti Euroopan Unionin jäsenyyttä. Serbialla oli vaikeuksia päästä jäsenmaaehdokkaaksi: korruptio, ihmisoikeudet ja taloudellinen tila eivät olleet Euroopan Unionin vaatimalla tasolla. Vuonna 2012 Serbia sai virallisen jäsenkandidaatin aseman. Vuonna 2013 Euroopan neuvosto katsoi, että Serbia on saanut tarpeeksi aikaan Kosovo-kysymyksen suhteen (tässä vaiheessa maat olivat pitäneet neuvotteluita raja-alueista ja pyrkivät normalisoimaan suhteitaan), niin että pystyttiin aloittamaan varsinaiset jäsenneuvottelut.

Hankaluutta Serbian jäsenneuvotteluihin ovat tuoneet vuonna 1993 laaditut Kööpenhaminan kriteerit uusien jäsenvaltioiden hyväksymiselle: yksi niistä on, että hyväksytyllä jäsenvaltiolla ei saa olla minkäänlaista ratkaisematonta konfliktia muun valtion kanssa. Myös muiden Euroopan Unionin jäsenmaiden kesken Kosovo-kysymys on aiheuttanut eripuraa. Viisi Euroopan Unionin virallista jäsenmaata eivät tunnusta Kosovoa itsenäiseksi valtioksi. Nämä viisi maata (Kypros, Kreikka, Romania, Slovakia ja Espanja) tukevat kiistassa Serbiaa.¹⁶⁷ Kaikkia maita (paitsi Kreikkaa, joka liittoutuu vahvasti Serbian kanssa ortodoksisen kirkon kautta) yhdistää vahva tietyn kansan tai alueen irtautumista ajavien liikkeiden pelko: Kyproksella turkkilaisten, Romanialla ja Slovakialla unkarilaisten ja Espanjalla katalonialaisten ja baskien voimistuneet vaatimukset autonomian lisäämiseksi herättävät pelkoa. Jos nämä maat tunnustavat Kosovon, antavatko he myös omille vähemmistökansoilleen luvan irtautua emämaasta?

Serbian progressiivisen puolueen johdolla on kuitenkin tehty myös paljon edistystä Kosovon ja Serbian välisille bilateraalille suhteille: vuonna 2013 tehtiin sopimus, jolla pyritään asteittain purkamaan Pohjois-Kosovon ja Serbian vastaisen rajan poliittisia rakenteita. Serbit voivat vieläkin nimittää tälle alueelle poliiseja, tuomareita ja virkamiehiä,

¹⁶⁶ Mladenov & Stahl 122, 2014.

¹⁶⁷ Mladenov & Stahl 123–127; 133, 2014.

mutta heidät tulee hyväksyttäväksi myös Kosovon puolelta. Molemmat maat myös sopivat, että eivät tahallaan vaikeuta kummankaan valtion EU:n integroitumisprosessia.¹⁶⁸

Neuvottelut Serbian hallituksen ja Kosovon välillä ovat kuitenkin olleet vuosina 2014–2018 olleet menestykseltään vaihtelevia. Aleksander Vučićin ja Kosovon johdon välit ovat olleet yleisesti hyvinkin viileät, pysyvää ratkaisuehdotusta maiden suhteille ei ole löytynyt. Viimevuosina on ehdotettu erityisesti Serbian ja Kosovon rajojen siirtämistä: serbienemmistöisiä alueita Kosovosta siirrettäisiin Serbian hallintaan ja Serbialta siirrettäisiin albaanienemmistöinen Preševon-laakso Kosovolle.

Financial Times-lehden artikkelissa mainitaan erityisesti Vučićin suhteet muihin EU-maiden johtajiin. EU:n mahtimaat, kuten Saksa ja Saksan liittokansleri Angela Merkel, pitävät Vučićia juuri sellaisena johtajana, joka pystyy johdattamaan maansa Euroopan Unioniin ja luomaan vakautta sekä estämään Venäjän ja Kiinan vaikutusvaltaa Länsi-Balkanilla. Jotkut taas ajattelevat, että hän luisuu samankaltaiseen tilaan Euroopan Unionin myönnetyksillä kuin Unkarin Viktor Orban, joka aloitti liberaalidemokraattisena uudistajana ja suistui myöhemmin oikeistopopulistiseksi oikeusvaltion haastajaksi, joka silti saa tukia Euroopan Unionilta. Artikkelin mukaan Euroopan Unioni kuitenkin vaatii erityisesti korruption poistamista, demokraattisten instituutioiden vahvistamista sekä Kosovo-kysymyksen ratkaisua.¹⁶⁹

Luisua illiberaaliin¹⁷⁰ demokratiaan voidaan pitää varsin hyvänä veikkauksena, sillä Serbia on Aleksandar Vučićin ja SNS:n valtakaudella ottanut käyttöön monille autoritaarisille valtioille tyypillisiä keinoja: opposition vallan kaventamista ja median sananvapauden rajoittamista. Kosovo-kysymyksen osalta tämä näkyy erityisesti albaanien vastaisen retoriikan kasvamisena poliittisessa puheessa sekä valtion omistamisessa tai ohjaamisessa medioissa sekä Kosovon hallituksen mustamaalaamisella. Usein valtion ohjaama media kertoo myös liioiteltuja tai kaiken kaikkiaan epätosia tarinoita etnisten serbien kohtelusta Kosovon alueella.

Saksan Angela Merkelin osoittama luottamus Aleksandar Vučićia ja hänen puoluettaan kohtaan on varsin mielenkiintoinen. On kuitenkin huomattava, että Serbian progressiivinen puolue kuuluu samaan eurooppalaiseen puolueperheeseen kuin Merkelin luotsaama Saksan kristillisdemokraattinen Unioni (CDU). Vaikka Serbia ei ole vielä Euroopan Unionin jäsen,

¹⁶⁸ Mladenov & Stahl 134–135, 2014.

¹⁶⁹ Financial Times lehden artikkeli

¹⁷⁰ *Illiberaali demokratia* on Viktor Orbanin käyttämä termi siitä poliittisesta suunnasta, mihin hän on Unkaria ohjannut, kts. esim: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006186593.html> "Nyt jo Unkarin pääministerikin kritisoi Suomea puheessaan: ”Tarvitsemme itsehillintää, ettemme nauraisi” ” Orbánin mukaan Unkari aikoo olla ”illiberaali” eli suojella rajojaan ja kansallista kulttuuriaan. ”

hyväksyttiin se kumminkin Euroopan kansanpuolueen (European Peoples party, EPP) jäseneksi vuonna 2012. EPP:hen kuuluvat puolueet käsittävät varsin laajan kirjon keskustaoikeistolaisia, liberaalikonservatiiveja ja kristillisdemokraattisia puolueita (suomalaisista puolueista EPP:n kuuluvat kokoomus ja kristillisdemokraatit). On varsin kyseenalaista, miksi Serbian progressiivisen puolueen kaltainen, selvästi populistista ja kansalliskonservatiivista ja osittain epädemokraattista politiikkaa toteuttava puolue on hyväksytty EPP:n jäseneksi. On kuitenkin hyvä muistaa, että sen jäseniä ovat myös esimerkiksi samanlaista (vaikkakin isommalla kaavalla ja selkeämmin) politiikka toteuttavat Italialainen Silvio Berlusconiin populistinen *Forza Italia*-puolue sekä Unkarin *Fidesz*-puolue.¹⁷¹ Euroopan kansanpuolueen suhde Kosovo-kysymykseen on samankaltainen kuin Euroopan Unionilla yleisesti: se on kysymys, joka tulee ratkaista ennen kuin Serbia voi liittyä unioniin. Puolueella on kuitenkin erityisen myönteinen kanta Euroopan Unionin ja Länsi-Balkanin integraatioon.¹⁷²

5.4 SNS, Venäjä, panslavismi ja Kosovo

”Onko Putin tarjonnut teille erilaista polkua EU:hun verrattuna?”

”Rehellisesti, ei. Hän on Serbian ystävä, mutta hän on aina kunnioittanut meidän omia valintojamme... Venäjä kunnioittaa meidän alueellista integriteettiämme.”¹⁷³

El Pais-lehden haastattelussa käydään edellä oleva sananvaihto reportterin ja Vučićin välillä. Aiemmin artikkelissa kerrotaan, että Vučić on taitava ”poliittinen jonglööri, joka onnistuu samaan aikaan pitämään läheiset välit sekä Saksan Angela Merkelin, että Venäjän Vladimir Putinin kanssa. Artikkelissa myös kerrotaan, että useat eurooppalaiset johtajat ovat skeptisiä Serbian ja Venäjän läheisistä suhteista. Jotkut kokevat, että Venäjä voi yrittää vaikuttaa Euroopan Unionin toimintaan Serbian kautta, jos se päästetään jäseneksi.¹⁷⁴ Financial Times lehden artikkelissa Vučić vakuuttaa, ettei hän rupea Putinin tai Venäjän asioiden ajajaksi EU:ssa.¹⁷⁵

¹⁷¹ Jansen & Hecke 2011, 73.

¹⁷² Jansen & Hecke 2011, 80.

¹⁷³ El Pais-lehden haastattelu

¹⁷⁴ El Pais-lehden haastattelu ”Putin is our friend but he respects our path to the EU.”

¹⁷⁵ El Pais-Lehden haastattelu ”Putin is our friend but he respects our path to the EU.”

Venäjän ja Serbian suhteilla on pitkä ja värikäs historia. Venäjän tuki Serbialla, erityisesti Kosovo-kysymyksen suhteen on lähtöisen erityisesti 1800-luvun panslaavilaisesta aatteesta ja liikkeestä. Panslaavilainen liike syntyi Venäjän valtakunnassa erityisesti vastustamaan Saksan levittäytymistä itään. Usein panslaavilaisesta liikkeestä puhuttaessa erotetaan sen poliittinen ja kirjallinen ulottuvuus, mutta pidättäydyn tässä puhumaan yleisesti panslaavilaisesta liikkeestä ja sen merkityksestä Venäjän ja Serbian suhteille.¹⁷⁶

Balkanin alueella alkanutta illyrianismia ja jugoslavismia voidaan pitää yhtenä panslavismin alalajina: Venäjän 1800-luvulla ylläpitämä panslavismi taas käsitti kaikki Euroopan slaavilaiset kansat: Itäslaavilaiset venäläiset, valko-venäläiset ja ukrainalaiset, länsislaavilaiset tšekit, puolalaiset ja slovakit ja eteläslaavilaiset serbit, kroaatit, bosniakit, montenegrolaiset, makedonialaiset, bulgarialaiset ja sloveenit sekä useat pienet slaavilaisia kieliä puhuvat kansat, kuten sorbit ja kasubialaiset. Kyseessä oli sekä lingvistinen että poliittinen liike: se pyrki vahvistamaan slaavilaisten kansojen kulttuurisia ja yhteiskunnallisia siteitä sekä luomaan yhteisen, yleisslaavilaisen kirjakielen näiden kansojen välille. 1800-luvun panslavistinen liike kuitenkin korosti Venäjän ylivoimaisuutta muihin slaavilaisiin kansoihin verrattuna.¹⁷⁷ Serbian osuus panslavistisessa ja sitä kautta saksalaisuutta vastustavassa liikkeessä kasvoi, kun 1900-luvun alussa Saksa aikoi rakentaa rautatien Berliinistä Bagdadiin, niin että se kulkisi Belgradin läpi. Serbia pelkäsi, että tämä olisi vain yksi askel Serbian ja sitä kautta koko Balkanin valloittamiselle. Toinen vahva tekijä ja erityisen tärkeä Serbian ja Venäjän suhteiden kehittymiselle oli Peter ensimmäisen nousu Serbian kuninkaaksi. Peter ensimmäisen lähimmät neuvonantajat ja kabinetti olivat täynnä vaikutusvaltaisia henkilöitä, jotka kannattivat suurserbialaista nationalismia, jugoslavismia ja Venäjän johtamaa panslavismia.¹⁷⁸

1900-luvun vuosina ennen ensimmäistä maailmansotaa panslaavilainen liike alkoi kokonaisuudessaan hyväksyä Venäjän johtavan aseman liikkeen sisällä: tämän kanssa myös venäjän kielen asema vahvistui slaavimaiden yleiskielenä. Myös ortodoksinen kirkko sai suuren aseman.¹⁷⁹ Katolisten slaavikansojen, kuten Kroatian ja Slovenian, keskuudessa tämä näkemys herätti kuitenkin kritiikkiä.

Vahva panslaavilainen yhteys Serbian ja Venäjän välille syntyi ensimmäisen maailmansodan alkumetreillä, jolloin Venäjä lyöttäytyi yhteen Serbian kanssa Itävalta-

¹⁷⁶ Grigorieva 2009, 13–14.

¹⁷⁷ Grigorieva 2009, 14.

¹⁷⁸ Grigorieva 2009, 15–17.

¹⁷⁹ Grigorieva 2009, 18.

Unkaria vastaan panslaavilaisuuden perusteella. Serbia kiinnosti Venäjää erityisesti sen ortodoksisuuden, että territoriaalisten intohimojen takia: Serbia pyrki luomaan Suur-Serbiaa ja pyrki liittämään itseensä alueita, joilla asui suuria etnisiä serbivähemmistöjä. Serbia koki myöskin vahvasti, että se oli illyrialaisen tai jugoslaavisen panslaavisen liikkeen vetävä voima, vähän niin kuin Venäjä koko panslaavilaisen liikkeen. Venäjä on pitänyt Serbian puoliaa myös Jugoslavian hajoamissodissa sekä mikä tärkeintä, Kosovo-kysymyksessä. Venäjä ei ole tunnustanut Kosovon itsenäisyyttä ja käyttänyt veto-oikeuttaan estääkseen Kosovon liittymistä mihinkään merkittävään kansainväliseen järjestykseen.¹⁸⁰

Erityisesti Jugoslavian hajoamissotien jälkeen Kosovon sodan alkaessa Boris Jeltsinin johtama Venäjä oli Serbian suuri tukija NATOn ja Yhdysvaltojen länsimaiden koalitiota vastaan. 1990-luvun lopussa panslaavilaiset ideat olivat nostaneet myös päätään, ja suunnitteilla oli tietyn tapainen valtioliitto kolmen slaavilaisen ja ortodoksisen maan välillä: Venäjän, Valko-Venäjän ja Serbian. Venäjä pyrki pysymään pois suoranaisestä osallistumisesta Kosovon sotaan, mutta osoitti tukensa Serbialle erityisesti Yhdisteissä Kansakunnissa sekä neuvotteluissa Miloševićin ja länsimaiden välillä. Serbia oli innostunut valtioliitosta myös sen lupaaman aseellisen tuon vuoksi. Myös Venäjän ortodoksinen kirkko osoitti tukensa Serbian ortodoksista kirkkoa kohtaan: delegaatio Venäjän ortodoksisen kirkon papistoa vierailija Patriarkka Aleksii toisen johdolla Serbiassa Kosovon sodan aikana. Boris Yeltsin yritti myös parhaansa mukaan estää NATOa pommittamasta Serbiaa.¹⁸¹ Kyseessä oli erityisesti kulttuurisen, uskonnollisen ja poliittisen sympatian osoitus: panslaavilaiset ideaalit ortodoksisten slaavimaiden yhteisöstä olivat vielä hengissä. Lisäksi Venäjän Federaation johto koki sympatiaa Serbiaa kohtaan, sillä molemmat olivat 1990-luvun alussa hajoanneiden liittovaltioiden johtavia osavaltioita tai alueita, jotka kärsivät omasta mielestään huimasti, kun menettivät lähialueensa.

¹⁸⁰ Lampe 2000, 456–487.

¹⁸¹ Felkey 2002, 197–2005.

6. Vertailu Serbian ortodoksisen kirkon ja SNS:n Kosovo-kysymykseen liittyvien kantojen välillä

Näiden analyysien valossa pystyn sanomaan, että Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian valtion kannat Kosovo-kysymykseen ovat eriäviä: olen kuitenkin varovainen sen puolesta, kuinka eriäviä ne oikeasti ovat. Serbian ortodoksinen kirkko pääsääntöisesti vahvasti sitä vastaan, että Kosovosta luovuttaisiin Euroopan Unionin jäsenyyden hyväksi. Serbian valtio SNS:n johdolla on kuitenkin valmis tekemään asian suhteen kompromisseja, mutta heiltäkään ei ole suoraa lupautusta siitä, että Kosovosta luovuttaisiin Euroopan Unionin jäsenyyden hyväksi. Vučić kuitenkin mainitsee useampaan otteeseen, että Kosovon itsenäisyys on kuitenkin suurin poliittinen kysymys, joka tulee hoitaa ennen kuin mitään muuta suurta kansainvälistä tai kansallista asialistaa lähdetään suorittamaan. Vučićin johdolla Serbian ja Serbian progressiivisen puolueen kanta Kosovo-kysymykseen on poliittisen ja teknokraattisen pragmaattinen: asia tulee hoitaa niin, että se tyydyttää sekä Serbian kansaa ja sisäpoliittista tilannetta eikä vaaranna SNS:n valta-asemaa Serbian politiikassa, että kansainvälistä yhteisöä mihin Serbia valtiona pyrkii eli Euroopan Unionia. Vučić pyrkii siis tasapainoilemaan vahvasti eurooppamyönteisyyden että kansallistunteen välillä ja joutuu varmasti tulevaisuudessa kallistumaan enemmän jompaankumpaan suuntaan. Myös ennen niin yhtenäiseltä näyttäneet Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian valtion bilateraaliset suhteet ovat kärsineet: kirkko on ollut avoimen kriittinen Vučićia ja Serbian progressiivista puoluetta kohtaan, mikä on ennen kuulumatonta.

Serbian ortodoksinen kirkko on vahvasti sitä mieltä, että Kosovon luopuminen uuden kansainvälisen yhteyden luomiseksi on väärin. Kirkko kokee, että Serbiassa on jo ortodoksisena valtiona jo yhteisö ja vahva kansallinen identiteetti, jota eurooppalaiset liberaalit arvot myös uhkaavat. Serbian ortodoksinen kirkko kokee (ihan oikeutetusti) että Serbia on ortodoksisia, konservatiivisia ja nationalistisia arvoja edustava valtio, jolla on paljon enemmän yhteistä muiden samantyyppisten valtioiden, kuten Venäjän kanssa. Venäjä onkin sekä Serbian valtion että Serbian ortodoksisen kirkon suuri tukija.

Loppuajatuksena on siis se, että Serbian valtio ei voi ikuisesti jatkaa tasapainottelua kansalliskonservatiivisten voimien, kuten Serbian ortodoksisen kirkon, ja kansainvälistymis- ja integraatiokehittymisen välillä, johon se Euroopan Unionin jäsenyysneuvotteluilla pyrkii. Se, että tulisiko Serbiasta Puolan ja Unkarin tapainen Euroopan Unionin perusarvoja uskonnollis-kulttuurillisten tekijöiden pohjalta haastava jäsenvaltio on taas mielenkiintoinen kysymys. Samanlaista ilmapiiriä näissä valtioissa on kuitenkin havaittavissa. Kuitenkin

Serbian taloudellinen tulevaisuus on vahvasti riippuvainen Euroopan Unioniin liittymisestä ja Vučić tietää sen. Se, että menevätkö taloudelliset arvot kulttuuristen arvojen edelle, on sitten ajan kysymys.

7. Loppupäätelmät

Tämän maisteritutkielman tutkimuskysymyksenä oli se, miten Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian valtion (parlamentti ja presidentti) suhtautuminen Kosovo-kysymykseen eroavat toisistaan. Oletukseni oli se, että Serbian ortodoksinen kirkko suhtautuu oman historiansa ja kansallissävytteisen dogmatiikkansa puolesta Kosovon itsenäisyyden tunnustamiseen huomattavasti negatiivissävytteisemmin kuin Serbian valtio, jonka pääsääntöinen tavoite on ollut Aleksandar Vučićin kaudella saattaa Serbian Euroopan Unionin jäsenneuvottelut loppuun ja päästä täysivaltaiseksi Euroopan Unionin jäseneksi.

Alussa esittelin historiallisia teemoja, jotka ovat vaikuttaneet Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian valtion suhtautumiseen Kosovo-kysymykseen. Osittain nämä teemat ovat päällekkäisiä ja osittain toisiaan vastakkaisia. Serbian kansallinen historia kattaa yli 800 vuotta, ensimmäisestä perustetusta Serbian valtiosta 1200-luvulta Jugoslavian kuningaskuntaan, sosialistiseen liittovaltioon, valtioliittoon Montenegron kanssa ja siitä itsenäiseksi valtioksi ja kohti Euroopan Unionia. Serbian ortodoksinen kirkko on kietoutunut yhteen Serbian valtion kanssa sen perustamisesta lähtien: Kosovo Poljen taistelu muokkasi Serbian ortodoksisen kirkon kansallista identiteettiä ja sitoi sen yhteen etnonationalistisen historiankäsityksen kanssa. Ortodoksisuutta pidetään yhtenä serbialaisuuden kanssa: ei voi olla serbi, jos ei voi olla ortodoksi. Ortodoksisella kirkolla on suuri rooli Serbian valtion julkisessa elämässä.

Lähteinani tässä tutkielmassani oli kaksi Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumaa koskien Kosovoa vuodelta 2018 ja kaksi Aleksandar Vučićin haastattelua vuodelta 2018. Näiden lähteiden perusteella pyrin tarkastelemaan näiden kahden instituution eroja Kosovo-kysymykseen nähden, käyttäen apunani erityisesti diskurssianalyysia. Tiivistin kaikki neljä lähdettä ja käytin niitä analyysilukujen pohjana.

Serbian ortodoksisen julkilausumien pohjalta jaoin huomioni neljään alakohtaan. Ensimmäinen keskittyi kokonaan vuoden 1389 Kosovo Poljen taistelun merkityksen käsittelyyn Serbian ortodoksisen kirkon näkökulmasta. Molemmissa julkilausumissa nähtiin tähän taisteluun ja sen nationalistiseen perintöön liittyviä teemoja. Serbian ortodoksisen kirkon erityispiirteet Kosovoan nähden olivat seuraavana tarkastelusta: erityisesti myyttisen historian käyttö, moraali ja liturgia nivoutuvat vahvasti Kosovo-kysymykseen. Seuraavaksi pureduin enemmän Serbian ortodoksisen kirkon edustamaan primordiaaliseen nationalismiin ja etnosymbolisimiin eli siihen, miten kirkko kokee edustavansa juuri serbialaista kansaa ja serbialaista kansallista identiteettiä. Viimeisenä tutkin Serbian ortodoksisen kirkon

suhtautumista Kosovon islaminuskoisiin albaaneihin ja miten se nämä etniset suhteet tulevat näkyviin julkilausumissa.

Aleksandar Vučićin kahdesta haastattelusta tutkin minkälainen on hänen edustamansa puolueen (Serbian progressiivinen puolue, SNS) kanta Kosovo-kysymykseen. Ensiksi käsittelin Serbian progressiivisen puolueen paikkaa Serbian sisäpoliittisella kentällä, sen suhdetta muihin Serbian puolueisiin sekä sen yleistä, virallista kantaa Kosovo-kysymykseen. Tämän jälkeen tutkin miten Serbian progressiivinen puolue ilmentää modernia nationalismia, joka on yhdistelmä illyrianismia sekä jugoslavismia että nykyistä serbialaista kansallistunnetta. Tämän jälkeen esittelin Serbian progressiivisen puolueen ja Serbian suhdetta Eurooppaan sekä Euroopan Unioniin ja miten nämä tekijät vaikuttavat Kosovo-kysymykseen: Kosovo-kysymys on suurin yksittäinen ongelmatekijä, joka estää Serbian jäsenyysneuvotteluiden edistymisen. Viimeisenä pohdin Serbian ja Serbian progressiivisen puolueen suhdetta Venäjään erityisesti 1800-luvun panslavistisen liikkeen sekä kansainvälisen politiikan valossa ja esittelin, miten Venäjä-suhde vaikuttaa Kosovo-kysymykseen.

Serbian ortodoksisen kirkon ja Serbian valtion kannat Kosovo-kysymykseen eroavat toisistaan, mutta se, miten suuri ero näiden kantojen välillä on, on kiisteltävissä. Serbian ortodoksinen kirkko suhtautuu Kosovon itsenäisyyteen kauttaaltaan negatiivisesti: jos Serbia päästää irti Kosovosta, se päästää irti myös olennaisesta osasta omaa kansallista identiteettiä ja näin ollen osasta Serbian ortodoksista kirkkoa. Kirkko ei voi sallia tätä. Serbian valtio taas, Aleksandar Vučićin ja Serbian progressiivisen puolueen johdolla suhtautuu Kosovo-kysymykseen huomattavasti ambivalentimmin: kansallisessa viestinnässään puolue korostaa sitä, että Kosovo on olennainen osa Serbiaa, kun taas kansainvälisillä yhteyksissä puolue pyrkii jonkinlaiseen kompromissiin, jotta haaveet Euroopan unioniin liittymisestä kävisivät toteen.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Serbian ortodoksisen kirkon julkilausumat:

1. (13.5.2018) Message of the holy assembly of Bishops of Kosovo and Metohija
http://www.spc.rs/eng/message_holy_assembly_bishops_kosovo_and_metohija
2. (8.11.2018) Communique of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church on Kosovo and Metohija
http://www.spc.rs/eng/communique_holy_assembly_bishops_serbian_orthodox_church_kosovo_and_metohija

Molemmat katsottu Serbian ortodoksisen kirkon virallisilta nettisivuilta:

<http://www.spc.rs/eng>

Aleksandar Vučićin haastattelut:

1. Financial Times (15.05.2018): *Vučić: I'm Obsessed with Kosovo*.
Artikkelin kirjoittajat: Lionel Barber ja Ben Hall
<https://www.sns.org.rs/en/novosti/vesti/vucic-im-obsessed-kosovo>
2. El Pais (18.5.2018): *Putin is our friend, but he respects our path to EU*.
Artikkelin kirjoittaja: Juan Diego Quesada
<https://www.sns.org.rs/en/novosti/vesti/vucic-putin-serbias-friend-he-respects-our-path-towards-eu>

Molemmat luettu Serbian progressiivisen puolueen virallisilta nettisivuilta:

<https://www.sns.org.rs/en>

Muut lähteet:

B92: Poll: Progressive Party is pro-EU, but its voters are not

https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2012&mm=04&dd=18&nav_id=79833

(katsottu 15.3.2020)

Helsingin sanomat: Nyt jo Unkarin pääministerikin kritisoi Suomea

puheessaan: ”Tarvitsemme itse hillintää, ettemme nauraisi”

<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006186593.html> (katsottu 14.4.2020)

Serbian progressiivisen puolueen ohjelma: Bela Kniga (valkoinen kirja)

Katsottu Serbian progressiivisen puolueen virallisilta sivuilta:

<https://www.sns.org.rs/o-nama/program-srpske-napredne-stranke> (katsottu 13.11.2019)

Serbian vaalilautakunnan sivu: <https://www.rik.parlament.gov.rs/>. (katsottu 11.3.2020)

The Guardian (5.2.2020) *EU focuses on enlargement into Balkans after Brexit*.

Artikkelin kirjoittaja: Jennifer Rankin.

<https://www.theguardian.com/world/2020/feb/05/eu-to-focus-on-balkan-nations-enlargement-after-brexit> (katsottu 5.2.2020)

European Policy Centre (14.4.2017) *Brexit and the future of EU enlargement*.

Kirjoittaja: Duško Lopandić

<https://cep.org.rs/en/blogs/brexit-and-the-future-of-eu-enlargement/> (katsottu 29.11.2019)

Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuuskonsiilin päätöslauselma 1244 (1999):

[https://undocs.org/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1244(1999)) (katsottu 29.11.2019)

Kirjallisuus

Andersson, Benedict

2017 Kuvitellut Yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua.
Vastapaino, Suomi.

Antonovica, Arta

2012 Comunicación e imagen de los países bálticos en España a través de la técnica del discurso periodístico.
Libreria-Editorial Dykinson, Espanja.

Armstrong, John A.

1982 Nations before Nationalism
University of North Carolina press, Yhdysvallat.

Bandović & Vujačić

2014 The European Question in Serbia's party politics, teoksesta EU integration and the party politics in The Balkans, edit. Stratulat, Corina.

Blagojevic, Milos

1993 *Artikkeli* On the National Identity of the Serbs in the Middle ages, *teoksesta* Serbs in European Civilisation, edit. Samardzic, Radovan; Duskov, Milan.

Bochsler, Daniel

2010 *Artikkeli* The Party System in Serbia, *teoksessa* Party Politics in the Western Balkans
Routledge, New York, Yhdysvallat

Eliade, Mircea

- 1987 The Sacred and the Profane: The Nature of Religion. The Significance of Religious Myth, Symbolism, and Ritual within Life and Culture, käänös englanniksi William R. Task
Harcourt Brace & Company, San Diego, Yhdysvallat

Geertz, Clifford

- 1993 The Interpretation of Cultures: Selected Essays.
Fontana, Lontoo.

Gellner, Ernest

- 1983 Nations and nationalism.
Blackwell, Lontoo.

Grigorieva, Anna.A

- 2009 Pan-Slavism in Central and Southeastern Europe. Journal of Siberian Federal University, Venäjä.

Hobsbawm, Eric.J.

- 2012 Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality. Toinen painos.
Cambridge University Press, Yhdistynyt Kuningaskunta.

Holton Milne; Mihailovich, Vasa D.

- 1988 Serbian Poetry from the Beginnings to the Present
Yale Centre for International and Area Studies, New Haven, Yhdysvallat.

Humpreys, Brendan

- 2018 *Artikkeli* Nationalismit muutoksessa, *teoksesta* Demokratian Karikat: Itäinen Eurooppa suuntaa etsimässä, Toim. Miklossy, Katalin & Nikula, Jouni.
Gaudeamus, Suomi.

Jansen, Thomas; Steven Van Hecke

- 2011 At Europe's Service: The Origin and Evolution of European Peoples Party
Springer publishing, New York, Yhdysvallat.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero

- 2016 Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö
Vastapaino, Suomi.

Judah, Tim

2000 The Serbs: Myth, history and the destruction of Yugoslavia.
Yale University Press, Yhdysvallat.

Kolstø, Pål

2005 Myths and Boundaries in South-Eastern Europe
Hurst, Lontoo.

Lampe, John

2000. Yugoslavia as history: Twice there was a country.
Cambridge university press, Yhdysvallat.

Malcom, Noel

1998 Kosovo: A Short History
Papermac, Lontoo.

Mladenovic, Ivica & Stojiljkovic, Zoran

2015 La Social-Démocratie Serbe en Transition – Regard De La Périphérie.
Cité Européenne, Ranska.

Mladenov, Mladen & Stahl, Bernhard

2014 Signaling right and turning left: The response to Eu-conditionality in Serbia.
Teoksista *The EU and Member state building: European Foreign Policy in the Western Balkans*. Routledge, Yhdysvallat.

Mock, Steven

2012 Symbols of Defeat in the Construction of the National Identity.
Cambridge University Press, Iso-Britannia.

Mylonas, Christos

2006 Serbian Orthodox Fundamentals: Quest for an eternal identity.
Central European University Press, Budapest & New York.

Paul Gee, James

1999 An Introduction to Discourse Analysis – Theory and Method.
Routledge ltd. Lontoo, Yhdistynyt Kuningaskunta.

Perica, Vjekoslav

2004 Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States
Oxford University Press, Yhdysvallat.

2006

The Politics of Ambivalence: The Europeanization of Serbian politics, *teoksesta*
Religion in an expanding Europe. Toim. Byrnes, Timothy; Katzestein, Peter.

Posa, Cristina

1998 Engineering Hatred: The roots of contemporary Serbian nationalism. *Balkanistica*
11. Harward Law School, Yhdysvallat.

Ramet, Sabrina P.

2019 *Artikkeli* Serbia and Montenegro since 1989, *teoksesta* Central and Southeast
European politics since 1989.
Cambridge University Press, Iso-Britannia.

Repo-Saeed, Nora; Laitila, Teuvo

2019 *Artikkeli* Nationalismin, Kommunismin ja Globalisaation Ristiaallokossa: Islam
Balkanilla, *teoksesta* Uskonto ja Maaailmanpolitiikka
Gaudeamus, Suomi.

Spasojević, Dušan

2016 *Artikkeli* Serbian political parties and the Kosovo question, *teoksesta* Kosovo and
Serbia: Contested Options and Shared Consequenses.
University of Pittsburgh Press, Yhdysvallat.

Toumaunoff, Cyrill

1946 *Artikkeli* Caesaropapism in Byzantium and Russia, *Theological Studies*
Sage journals, Yhdysvallat.

Ware, Timothy

2003 The Orthodox Church: New Edition.
Penguin Books, Englanti.

Özkırımlı, Umut

2000 Theories of Nationalism – A Critical Introduction.
Palgrave, New York, Yhdysvallta.